

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**USPOREDBA HIJERARHIJA VRIJEDNOSTI I
STRUKTURE VRIJEDNOSNOG SUSTAVA SREDNJOŠKOLACA IZ ZAGREBA I
SKOPJA**

Diplomski rad

Marijana Hrnjak

Mentor: Dr. sc. Željka Kamenov, izv. prof.

Zagreb, 2008

SADRŽAJ

UVOD	
<i>Definiranje pojma vrijednosti</i>	1
<i>Schwartzova teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti</i>	4
<i>Razlike u sustavu vrijednosti u Hrvatskoj i drugih zemalja</i>	9
<i>Istraživanje sustava vrijednosti kod adolescenata</i>	10
<i>Prijenos vrijednosti u obitelj</i>	12
CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA	14
METODA	15
<i>Sudionici</i>	15
<i>Mjerni instrumenti</i>	15
<i>Postupak prikupljanja podataka</i>	17
REZULTATI	18
<i>Rezultati 10 motivacijskih tipova vrijednosti</i>	20
<i>Rezultati rang poretka niza 56 specifičnih vrijednosti</i>	21
<i>Rezultati rang poretka niza 10 motivacijskih tipova vrijednosti</i>	23
RASPRAVA	26
ZAKLJUČAK	32
LITERATURA	33
PRILOZI	35

Usporedba hijerarhija vrijednosti i strukture vrijednosnog sustava srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja

Marijana Hrnjak

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti razlikuje li se hijerarhija vrijednosti i sustav vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, s obzirom na rezultate ranijih istraživanja. Pretpostavka je bila da neće postojati razlika u strukturi vrijednosnih sustava, te da će postojati razlika u hijerarhiji vrijednosti između srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, s obzirom na djelomično različite rezultate prijašnjih istraživanja. U istraživanju je sudjelovalo 318 sudionika – učenika IV-tih razreda općih gimnazija u Zagrebu i Skopju. Opće gimnazije izjednačene su po mnogim karakteristikama. Primijenjen je bio Schwarzov upitnik vrijednosti. Zadatak ispitanika bio je procijeniti koliko je svaka od navedenih vrijednosti njima osobno važna kao “usmjeravajuće načelo u njihovom životu”. Dobiveni rezultati istraživanja pokazali su da se srednjoškolci iz Zagreba i Skopja ne razlikuju u strukturi i hijerarhiji vrijednosnih sustava već samo u stilu odgovaranja. Srednjoškolci iz Skopja konzistentno su davali više brožčane procjene vrijednostima motivacijskih tipova, a time i socijalno poželjne odgovore, za razliku od srednjoškolaca iz Zagreba. Ovo istraživanje je stoga pokazalo da stil odgovaranja ispitanika može biti problem u međukulturalnim usporedbama vrijednosti. Također pokazalo se da je usmjeravajuće načelo u životu srednjoškolaca iz dva ispitivana uzorka „hedonizam“ i „postignuće. Neophodno je napomenuti da ova dva uzorka nisu reprezentativna za populaciju mladih u Hrvatskoj i Makedoniji.

Ključne riječi: Schwartz, sustav vrijednosti, hijerarhija vrijednosti, međukulturalne razlike, adolescencija

Comparison of the hierarchy and the structure of the value system between high school students from Zagreb and Skopje

Marijana Hrnjak

Abstract

The aim of this research is to find out if there are any differences in the hierarchy values and the values system between the high school students from Zagreb and Skopje. The presumption was that there is no going to be difference in the structure values systems and that there is going to be difference in the hierarchy values between the high school students from Zagreb and Skopje, taking into consideration the previous researches which showed partial differences between them. In the research has participated 318 students from the fourth class general high schools in Zagreb and Skopje. The general high schools in Zagreb and Skopje are equal in many things. Schwartz Value Survey was applied in group. The task of the participants was to evaluate how important are all of the given values "as a guiding principles in their lives". The obtained results of the research have shown that the high school students from Zagreb and Skopje are not different in the structure and hierarchy of the values system, but just in the style of responding. The high school students from Skopje gave consistently more numerical evaluations of the values of the motivation types and with that, socially desired responses, which differs from the Zagreb high school students. This research has shown that the responding style of the participants can be a problem in cross-cultural comparison of values. As well it has been shown that the guiding principals in life between High school students from the two samples are: hedonism and achievement. It should be mentioned that this two samples are not representatives for the young population in Macedonia and Croatia.

Key words: Schwartz, value system, hierarchy of values, cross-cultural differences, adolescence

UVOD

Definiranje pojma vrijednosti

Vrijednosti u mnogo čemu određuju čovjeka u individualnom i općem smislu, a njima je prožet cijeli čovjekov svijet, njegovo sveukupno djelovanje, svaka individualna odluka, akcija i stil života njegove zajednice, kao izraz sveukupnog postojanja i djelovanja.

Dosljedno ovome, vrijednosti imaju posebno mjesto u znanostima koje se bave čovjekom - sociologiji, antropologiji, etnologiji, psihologiji i nizu drugih posebnih područja humanističkog znanstvenog kruga. One su dio svakodnevnog života od početka stvaranja ljudskog društva i ujedno potvrda iskoraka čovjeka iz biološkog u socijalno.

Zadržavajući se isključivo na psihološkoj razini analize, problematici vrijednosti treba pristupiti kao psihološkim sadržajima ljudi konkretnoga vremena i prostora, sadržajima koji su društveno uvjetovani, karakteristične za šire društvene grupe te su svojevrsni regulator ponašanja (Ferić, 2002).

U području proučavanja vrijednosti postoji nekoliko usmjerenja.

Prvo, Allport (Allport, 1960) vidi vrijednosti kao vjerovanja koja su u skladu s čovjekovim djelovanjem, dajući im osobito značenje kao svojevrsni duhovni motivacijski faktor u ljudskom ponašanju. Prema njegovoj teoriji svaka zrela ličnost ima izgrađen sustav vrijednosti koji mu daje smisao u životu.

Različiti ljudi imaju različite centralne vrijednosti koje ih snažno i trajno pokreću na određene aktivnosti. Da bi se otkrile koje vrijednosti pokreću i usmjeruju pojedinca na određene aktivnosti Allport sa Lindzijem i Vernonom konstruirao je skalu za mjerenje vrijednosti (Allport- Vernon-Lindzijeve skale).

Polazeći od filozofsko-antropoloških razmatranja Sprangera (1922; prema Rot, 1978) Allport razlikuje šest temeljnih vrijednosti i naziva ih orijentacijskim vrijednostima. Te orijentacijske vrijednosti su: teorijska, ekonomska, estetska, socijalna, politička i religiozna. Po pravilu kod svakog čovjeka moguće je utvrditi jednu ili nekoliko od ovih vrijednosti (Rot, 1978).

Drugi autori smatraju da se pod pojmom vrijednosti smatraju prioriteti, tako Rot (Rot, 1978) daje svoju definiciju prema kojoj, vrijednosti označavaju dispozicije usmjerene na ostvarivanje ciljeva koji su poželjni i vrijedni za čovjeka, a te su dispozicije centralne u strukturi ličnosti čovjeka koje ga snažno i trajno pokreću na određene aktivnosti.

Kluckhon (1962; prema Janković, 1998) definira vrijednosti kao “eksplicitno i implicitno shvaćanje, nečeg poželjnog, koje je svojstveno pojedincu i karakteristično je za grupu, a što utječe na selekciju prikladnih načina, sredstava i ciljeva”. Što znači da poželjnost i/ili vrijednosti nečega, ljudi mogu, ali i ne moraju biti svjesni. Ovako definirane vrijednosti dobivaju novu dimenziju. Implicitno shvaćanje postojanja vrijednosti kao mjerila za vrednovanje mišljenja, verbalnog i neverbalnog izražavanja odnosa prema sebi i okolini, izbora optimalne alternative, ponašanja uopće, pokazuje dubinu i opseg njihove integriranosti u cjelokupni čovjekov mentalni sklop, ponašanje i međusobne odnose.

Vrijednosti se također shvaćaju i kao viša razina stava u smislu hijerarhijske strukture i odražavaju opći pogled na život i svijet. Stavovi su po Eysencku (Eysenck, 1954) međusobno čvrsto povezani u određene strukture koje određuju čitav niz ponašanja pojedinca. Prema njegovom modelu hijerarhijske strukture stavova postoje četiri razine te strukture. Na prvoj razini nalaze se neovisna mišljenja koja se mijenjaju ovisno o okolnostima, a nisu karakteristika ličnosti i nedostaje im temeljna metrijska osobina - dosljednost. Na drugoj razini nalaze se pouzdana i stabilna mišljenja koja su stalan dio nečije mišljenja. Ova mišljenja mogu se odrediti kao primjena stava u određenoj situaciji, a mogu izgledati kao da izražavaju stav, ali nisu stav. Na treću razinu dolazi se pomoću kombinacije većeg broja mišljenja od onog u drugoj razini i dolazi se do pojma stava koji se odnosi na šire područje. Na ovoj razini radi se o trajnim oblicima ponašanja s određenim stupnjem općenitosti. Na kraju, na najvišoj, četvrtoj razini nalazi se ideologija, kao strukturiran sustav povezanih stavova koja predstavlja opći sustav vrijednosti.

Neki drugi autori smatraju da su vrijednosti izraz potreba i uglavnom se bave radnim vrijednostima. Šverko i sur. (1980) navode da su vrijednosti općenitiji i relativno trajniji ciljevi koje želimo postići kako bismo zadovoljili potrebe.

Slijedeći pristup može se ilustrirati definicijom vrijednosti prema Culigi, Fanuko i Jerbić (1982; prema Janković, 1998), prema kojoj su vrijednosti “društveno – povijesno uvjetovane, relativno

stabilne, specifične tvorevine i sastavnice su individualne, grupne i/ili društvene svijesti... koje nastaju iz iskustva i/ili se preuzimaju iz kulture na osnovi potrebe za orijentacijom, reguliranjem i prevladavanjem odnosa prema svijetu koji nas okružuje i prema sebi samima”. Novosti koje donosi ova definicija u pogledu proširenja polja su vrijednosti koje pokrivaju čovjekov unutarnji svijet. Devereux (1990; prema Janković, 1998) navodi odnos unutarnjeg svijeta naspram vanjskom kao i relativnost tog određenja. Nešto što je za jednu osobu unutarnji za drugu je vanjski svijet jer unutarnji svijet prve za drugu je okolina budući je on i za prvu i za drugu osobu okolina.

Psiholozi (Petz, 1992; str. 500) definiraju vrijednosti kao: “Skup općih uvjerenja, mišljenja i stavova o tome što je ispravno, dobro i poželjno, a koji se stvara kroz proces socijalizacije“. Oni razvrstavaju vrijednosti prema širini njihove prihvaćenosti na individualne, opće i socijalne. U “dinamičkom pogledu” vrijednosti označavaju svojevrsnu organizaciju ”čovjekovih potreba, želja i ciljeva” i njihovo značenje se očituje i u pogledu prioriteta i hijerarhijske važnosti. Tako, podijeljene vrijednosti predstavljaju sustav koji olakšava pojedinčevo snalaženje, odlučivanje i integrirano djelovanje, pa se stoga, vrijednosti mogu shvatiti kao svojevrsni kriteriji prioriteta koji utječu na ponašanje”.

“Vrijednosti su hipotetski konstrukti koji doprinose razumijevanju ljudskog ponašanja, ali koji se ne mogu neposredno opažati. Vrijednosti nekog pojedinca možemo upoznati samo analizom njegovih ciljeva kojima on teži i koje smatra važnim u svojem životu. U ovom kontekstu vrijednosti se izjednačavaju sa ciljevima stoga se i operacionalno definiraju kao opći i relativno trajni ciljevi kojima pojedinac teži” (Petz, 1992).

Schwartzova teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti

Schwartzova teorija univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti definira vrijednosti kao poželjne ciljeve, različite važnosti, koje djeluju kao usmjeravajuća načela u čovjekovom životu (Schwartz, 1992).

Vrijednosti se razlikuju prvenstveno prema tipu motivacijskog cilja kojem su usmjerene. Schwartz polazi od pretpostavke da su vrijednosti osviješteni ciljevi koji odražavaju tri univerzalna zahtjeva ljudskog postojanja: biološke potrebe, potrebe za koordiniranom društvenom interakcijom te potrebe za opstankom i funkcioniranjem u grupi. Iz navedena tri zahtjeva izveo je deset različitih motivacijskih tipova to su: moć, postignuće, hedonizam, poticaj, nezavisnost, univerzalizam, dobrohotnost, tradicija, konformizam i sigurnost te je razvio tipologiju različitih sadržaja vrijednosti (Schwartz, 1996).

Schwartz (1992) definira specifične vrijednosti kao one koje predstavljaju određeni tip vrijednosti onda kada ponašanje koje se kreće prema njihovom ispunjavanju podupire motivacijski cilj tog tipa. Deset motivacijskih tipova vrijednosti Schwartz je sadržajno predstavio s 56 specifičnih vrijednosti. Motivacijski tip “moć” predstavljen je sa pet specifičnih vrijednosti, “postignuće” je predstavljeno sa šest motivacijskih vrijednosti, “hedonizam” sa dvije, “poticaj” sa tri, “nezavisnost” sa šest vrijednosti, “univerzalizam” sa devet, “dobrohotnost” sa devet, “tradicija” sa pet, “konformizam” sa četiri i “sigurnost” sa sedam. U slijedećoj tablici 1.1 prikazan je sadržaj motivacijskih tipova vrijednosti s terminima motivacijskih ciljeva i njihovih specifičnih vrijednosti.

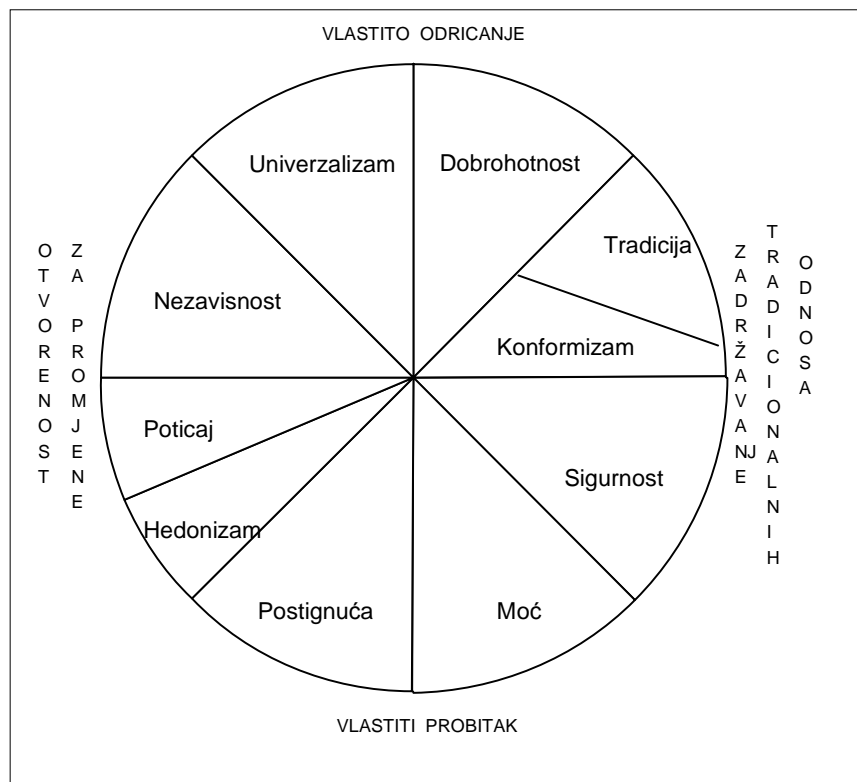
Tablica 1

Sadržaj motivacijskih tipova vrijednosti u terminima motivacijskih ciljeva i njihovih specifičnih vrijednosti (Schwartz, 1996).

Tip vrijednosti i motivacijski cilj	Specifične vrijednosti
MOC: Društveni status i prestiž, kontrola i dominacija nad pojedincima i materijalnim dobrima	društvena moć, bogatstvo, društveni ugled, autoritet, očuvanje slike o sebi i društvu
POSTIGNUĆE: Ostvarivanje osobnog uspjeha iskazivanjem kompetencije u skladu s društvenim standardima	samopoštovanje, ambicioznost, utjecajnost, sposobnost, inteligencija, uspješnost
HEDONIZAM: Uгода ili zadovoljenje vlastitih tjelesnih želja	zadovoljstvo, uživanje u životu
POTICAJ: Uzbudjenje, novost, izazov u životu	uzbudljiv život, raznovrstan život, odvažnost
NEZAVISNOST: Sloboda misli i djela, kreativnost, istraživanje novog	sloboda, kreativnost, privatni život, samostalnost, odabir vlastitih ciljeva, znatiželja
UNIVERZALIZAM: Razumijevanje, poštivanje, prihvaćanje i zaštita dobrobiti svih ljudi i prirode	jednakost, unutarnji sklad, mir u svijetu, jedinstvo s prirodom, mudrost, svijet lijepoga, društvena pravda, tolerancija, očuvanje okoliša
DOBROHOTNOST: Očuvanje i unapređivanje dobrobiti ljudi s kojima je pojedinac u čestom osobnom kontaktu	duhovni život, smisao u životu, zrela ljubav, iskreno prijateljstvo, odanost, iskrenost, uslužnost, odgovornost, spremnost na opraštanje
TRADICIJA: Poštivanje, prihvaćanje i održavanje običaja i ideja tradicionalne kulture ili religije kojoj pojedinac pripada	poštivanje tradicije, umjerenost, poniznost, prihvaćanje vlastita života, pobožnost
KONFORMIZAM: Suzdržavanje od akcija, namjera i sklonosti koje bi mogle uznemiriti ili povrijediti druge osobe i narušiti društvena očekivanja i norme	pristojnost, samodisciplina, poštivanje roditelja i starijih, poslušnost
SIGURNOST: Sklad, stabilnost i sigurnost unutar društva, međuljudskih odnosa ili samog pojedinca	osjećaj pripadnosti, društveni poredak, nacionalna sigurnost, uzvratanje usluga, obiteljska sigurnost, zdravlje, čistoća

Osim, što ova teorija utvrđuje i sadržajno određuje motivacijske tipove vrijednosti, pretpostavlja i postojanje dinamičkih odnosa među njima (Schwartz, 1996). Tako, Schwartz je smatrao da ponašanja usmjerena prema određenom tipu vrijednosti imaju psihološke, praktične i društvene posljedice, koje mogu biti kompatibilne ili su u konfliktu s ponašanjima usmjerenima prema nekom drugom tipu vrijednosti. Struktura vrijednosnog sustava stvara se pomoću cjelokupnog odnosa konflikata i kompatibilnosti među vrijednosnim prioritetima. Struktura vrijednosnog

sustava koja je prikazana na slici 1 potkrijepljena je u međukulturalnom istraživanju (Schwartz, 1992, 1994; Schwartz & Sagiv, 1995; prema Schwartz, 1996). Tako, komplementarni tipovi vrijednosti nalaze se jedni do drugih, za razliku od konfliktnih, koje se nalaze jedan nasuprot drugom na kružnom prikazu.

Slika 1 . Struktura vrijednosnog sustava (Schwartz, 1996)

Prirodu kompatibilnosti između vrijednosnih tipova Schwartz objašnjava tako što pretpostavlja da susjedni motivacijski tipovi imaju zajedničku motivacijsku orijentaciju. U terminu ovih orijentacija, koje ih dijele, susjedni tipovi oblikuju motivacijski kontinuum oko kružne vrijednosne strukture koje se mogu vidjeti na slici 1 gdje:

- „moć“ i „postignuće“ oboje naglašavaju društvenu superiornost i društveni ugled,
- „postignuće“ i „hedonizam“ odražavaju brigu za samoga sebe (na neki način i egoističnost),
- „hedonizam“ i „poticaj“ odražavaju želju za emocionalno ugodnim uzbuđenjem,
- „poticaj“ i „nezavisnost“ uključuju intrinzičnu motivaciju za novim znanjima i promjenama,
- „nezavisnost“ i „univerzalizam“ održavaju pouzdanje u vlastite prosudbe i prihvaćanje postojanja raznolikosti,
- „univerzalizam“ i „dobrohotnost“ uključuju brigu za dobrobit drugih i nadilaženje sebičnih interesa,
- „dobrohotnost“ i „tradicija“/„konformizam“ odražavaju odanost vlastitoj grupi i njezinim članovima,
- „tradicija“/„konformizam“ i „sigurnost“ naglašavaju zadržavanje poretka i skladnosti društvenih odnosa,
- „sigurnost“ i „moć“ naglašavaju izbjegavanje ili nadilaženje prijetnji i nesigurnosti kroz kontrolu društvenih odnosa i dobara.

Nasuprotno tome, motivacijski ciljevi vrijednosnih tipova koji su u protivnom položaju na kružnoj strukturi ne teže istom cilju. Na primjer, ako se postigne vrijednost „postignuća“ ona je u konfliktu s motivacijskim tipom „dobrohotnosti“ (Schwartz, 1996).

Zatim, prema Zanni i Rohanu ako je netko visoko vrjednovao vrijednost „konformizam“ može se očekivati da će imati i visoko vrjednovane vrijednosti „tradicija“ i „sigurnost“, ali je nemoguće u isto vrijeme imati visoko vrjednovane vrijednosti „poticaj“ i „nezavisnost“ (Zanna i Rohan, 1996).

Prema Schwartzu (1992, 1994) 10 navedenih motivacijskih tipova vrijednosti mogu se podijeliti u 4 tipa vrijednosti viših razina i to su:

- 1) vlastito odricanje (ovdje se ubrajaju vrijednosni tipovi „univerzalizam“ i „dobrohotnost“) koje odražava prihvaćanje drugih kao jednakih te brigu za njihovu dobrobit,
- 2) vlastiti probitak (vrijednosni tipovi „postignuće“ i „moć“) koji odražava postizanje osobnog uspjeha i dominacije nad drugima,
- 3) otvorenost za promjene (vrijednosni tipovi „nezavisnost“ i „poticaj“) koja odražava slobodu misli i djelovanja te sklonost prema promjenama,
- 4) zadržavanje tradicionalnih odnosa (vrijednosni tipovi „sigurnost“, „konformizam“ i „tradicija“) odražava poslušnost i ograničavanje vlastitih akcija s ciljem održavanja postojećeg stanja.

Nadalje, ova četiri tipa vrijednosti viših razina, Schwartz smatra, da su to zapravo suprotni polovi dviju dimenzija.

Prema Schwartzu (1996) prva dimenzija obuhvaća „otvorenost za promjene“ u koju se ubrajaju vrijednosni tipovi: „nezavisnost“ i „poticaj“, nasuprot „zadržavanju tradicionalnih odnosa“ u koje se ubrajaju „sigurnost“, „konformizam“ i „tradicija“.

Ova dimenzija odražava konflikt koji se javlja između naglašavanja slobode vlastitih misli, djela i želje za promjenama, s jedne strane te submisivnog samo ograničavanja, zadržavanja tradicije i očuvanja stabilnosti, s druge strane.

Druga dimenzija obuhvaća „vrijednosti vlastitog odricanja“ („univerzalizam“ i „dobrohotnost“) nasuprot „vrijednostima vlastitog probitka“ („postignuće“ i „moć“) i održava konflikt, koji se javlja između prihvaćanja drugih kao jednakih i brige za njihovu dobrobit, s jedne strane te težnje za ostvarivanjem vlastitog uspjeha i dominacije nad drugima, s druge strane.

Jedini tip vrijednosti koji sadrži elemente koji se mogu pronaći u obje dimenzije, a istovremeno je povezan s “otvorenošću za promjene” i s “vlastitim probitkom” je motivacijski tip „hedonizam“ (Schwartz, 1996; Rohan i Zanna, 1996).

Jedino ovako podijeljeni tipovi vrijednosti, na konflikt i kompatibilnost, omogućuju proučavanje strukture sustava vrijednosti kao cjeline. Nadalje, na ovaj način moguće je preciznije objasniti odnos između vrijednosti i ponašanja pojedinca.

Schwartz je dokazao strukturu vrijednosnog sustava preko istraživanja različitih kulturalnih, lingvističkih, zemljopisnih, religijskih i rasnih grupa. Iako se ljudi jako međusobno razlikuju u svom odabiru vrijednosti, koje uključuju 10 vrijednosnih tipova, struktura vrijednosnog sustava koristi 10 vrijednosnih tipova kao univerzalne vrijednosti, koje su potvrđene na preko 95% uzoraka iz 41 zemlje (Schwartz, 1994). To se može uočiti i u samom naslovu ove teorije - teorije univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti. Univerzalnost postojećih 10 univerzalnih tipova vrijednosti može se objasniti s time da odražavaju 3 univerzalna zahtjeva ljudskog postojanja te da se u istom obliku javljaju kod svih pojedinaca ili grupa. Razlike u vrijednosnim sustavima mogu postojati samo prema relativnoj važnosti koju pojedinci ili grupe pridaju pojedinim vrijednostima s obzirom na hijerarhiju vrijednosnih tipova, ali sadržajno određenje vrijednosnih tipova, kao i njihov strukturalni odnos konflikta i kompatibilnosti, uvijek ostaju isti (Schwartz, 1992, 1994).

Razlike u sustavu vrijednosti u Hrvatskoj i drugim zemljama

Nađeno je da u zemljama Istočne Evrope, vrijednosti „mir u svijetu“, „društvena pravda“ i „jednakost“ koji pripadaju vrijednosnom tipu „univerzalizma“, visoko su pozitivno povezane sa dvije specifične vrijednosti, „društveni poredak“ i „nacionalna sigurnost“, a pripadaju tipu „sigurnosti“. Iako prema teoriji, a i u istraživanjima koja nisu provedena u zemljama Istočne Evrope, ova dva vrijednosna tipa su nekompatibilna i između njih ne postoji značajna međusobna povezanost (Helkama i Uutela, 1992; Schwartz, 1992; Braithwaite, 1994).

Iako su te vrijednosti na kružnoj strukturi smještene relativno blizu jedna do druge, one tvore zasebno područje i razdvajaju ih vrijednosni tipovi „dobrohotnost“ i „konformizma“.

Očito je da pet navedenih društveno političkih vrijednosti u zemljama Istočne Evrope odražava neke druge kompatibilne ciljeve i ima određeno zajedničko blisko značenje te akcije i ponašanje

usmjerene ka njihovom ostvarivanju nisu u međusobnom sukobu kao što to je to slučaj u drugim zemljama (Schwartz, 1994).

Autori smatraju da ovih 5 vrijednosti, za razliku od ostalih specifičnih vrijednosti koje se odnose na prirodu šireg društvenog i političkog sustava, su posljedica atipične strukture odnosa između društveno- političkih vrijednosti. Smatra se da je to odraz života pod komunističkim režimom, a time su postale kulturalno specifične vrijednosti zemalja Istočne Evrope (Bardi i Schwartz, 1996, prema Ferić, 2002).

Ferić (2002) se u svom magistarskom radu bavila provjerom osnovnih postavki Schwartzove teorije univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti. Utvrđena struktura odnosa društveno-političkih vrijednosti zagrebačkih studenata donekle je pratila onu uočenu u zemljama Istočne Evrope. Pet društveno-političkih vrijednosti nije se prostorno grupiralo u međusobnoj blizini te su uglavnom zadržale položaje unutar tipova, koji im pripadaju prema teoriji, međutim, neke od njih iskazivale su statistički značajnu povezanost.

Istraživanje sustava vrijednosti kod adolescenata

Schwartz (1996) u svom istraživanju prikazuje vrijednosti koje su od 10 motivacijskih tipova povezane s kooperativnim, a koje s nekooperativnim ponašanjem. Studenti su popunili Schwartzov upitnik vrijednosti te za ispitivanje kooperativnog i nekooperativnog ponašanja dan im je zadatak rješavanja u parovima. Dobiveni rezultati su pokazali da je najbolji pokazatelj kooperativnog ponašanja primijećen kad se pridavala važnost motivacijskim tipovima vrijednosti „dobrohotnost“ i „univerzalizam“ dok je najbolji pokazatelj nekooperativnog ponašanja primijećen kad se pridavala važnost vrijednostima „moći“, „postignuće“ i u manjoj mjeri „hedonizam“. Kako se „univerzalizam“ i „dobrohotnost“ ubrajaju u „vrijednosti više razine vlastitog odricanja“ (prihvatanja drugih kao jednakih i brige za njihovu dobrobit) i povezane su s kooperativnim ponašanjem, s jedne strane nasuprot tome vrijednosti „moć“ i „postignuće“ se ubrajaju u „vrijednosti više razine vlastitog probitka“ (težnje za ostvarivanjem vlastitog uspjeha i dominacije nad drugima) i povezane su s nekooperativnim ponašanjem, s druge strane.

Schwartz i Barnea (1998) u svom su istraživanju htjeli ispitati glasačke sklonosti preko strukturalnog sustava vrijednosti. Glasači konzervativnih i liberalnih stranaka razlikuju se u vrijednosnim prioritetima. Tako, glasači konzervativnih stranaka pridaju veću važnost vrijednostima motivacijskog tipa „tradicije“, a u manjoj mjeri motivacijskim tipovima „konformizam“ i „sigurnost“ dok najmanju važnost pridaju vrijednostima „nezavisnosti“. Glasači liberalnih stranaka pridaju najveću važnost vrijednostima „nezavisnosti“ i „poticaj“, a najmanje vrijednostima motivacijskog tipa „tradicije“.

U istraživanju Zanne i Rohana (Zanna i Rohan, 1996) utvrđeno je da je spremnost na kontakte s članovima manjinskih grupa utjecalo neautoritarno vjerovanje adolescenata što pozitivno korelira sa vrijednošću „univerzalizam“. Tako, adolescenti koji su posjedovali autoritarna vjerovanja pridali su najveću važnost vrijednostima motivacijskih tipova „konformizam“, „tradicija“, „moć“, „sigurnost“ i nešto slabije „dobrohotnost“ te nisu bili spremni na kontakt s manjinskim grupama. Adolescenti koji nisu posjedovali autoritarna vjerovanja najviše su vrijednovali vrijednost „univerzalizam“ te su bili spremni na kontakte s članovima manjinskih grupa. Autori Feather, Sagiv i Schwartz (1994b, 1995; prema Ferić, 2002) naglašavaju da je vrijednost „tolerancija“ (u suprotnosti s netolerancijom), koja se nalazi u motivacijskom tipu „univerzalizma“, povezana sa spremnošću na kontakte s manjinskim grupama te da se vrijednosti „univerzalizam“ i „tradicija“ najviše razlikuju s obzirom na motivacijski cilj „tolerancije“.

Furio Radin, uspoređujući dobivene rezultate istraživanja iz 1986. i 1999. g., u Hrvatskoj, pokazuje da je unatoč bitnim društvenim promjenama još izrazitije zastupanje vrijednosti privatnosti i individualne afirmacije, s jasnom porukom da mladi sve više svoju budućnost vide kao cilj koji se može postići isključivo oslanjajući se na svoje vlastite snage, te podršku obitelji i bližnjih, uz veliko nepovjerenje prema institucijama društva, posebno političkim. U porastu je značenje sljedećih vrijednosti: materijalnog položaja, samosvojnosti, profesionalnog uspjeha, a velik uspon pokazuju i vrijednosti vezane za tradiciju, posebno nacionalnost i vjeru. Raste i vrijednost vlasti, vjerojatno shvaćena kao jedna od realnih mogućnosti da se poboljša materijalni i društveni položaj pojedinca (Ilišin i Radin, 2002; Bobinac, 2003).

Dobiveni rezultati istraživanja Schwartzovog upitnika na studentima I, II i III godine psihologije Filozofskog fakulteta te II godine sociologije Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, koje je

provela Ivana Ferić (Ferić, 2002) u svom magistarskom radu, pokazuju da studenti daju slijedeći prioritete vrijednostima, a što je vidljivo iz visine prosječnih procjena motivacijskih tipova: „nezavisnost“ (M=4.9), „dobrohotnost“ (M=4.9), „postignuće“ (M=4.7), „hedonizam“ (M=4.7), „univerzalizam“ (M=4.3), „sigurnost“ (M=4.3), „poticaj“ (M=4.2), „konformizam“ (M=3.5), „tradicija“ (M=2.9) i „moć“ (M=2.4).

Dobiveni rezultati istraživanju na studentima Filozofskog fakulteta u Skopju u razdoblju socijalno- političkih promjena u Makedoniji, koje se bavilo ispitivanjem strukture vrijednosnog sustava, pokazali su da je usmjeravajuće načelo u životu studenata prema visini prosječnih procjena motivacijskih tipova: „nezavisnost“ (M=4.510), „konformizam“ (M=4.370), „univerzalizam“ (M=4.274), „postignuće“ (M=4.245), „dobrohotnost“ (M=4.199), „sigurnost“ (M=3.842), „hedonizam“ (M=3.652), „poticaj“ (M=3.125), „tradicija“ (M=2.897) i „moć“ (M=2.577) (Trajkova, 2000; str.103).

Prijenos vrijednosti u obitelji

Usvajanje vrijednosti putem socijalizacije postupno započinje još u djetinstvu, a ključno razdoblje njihovog strukturiranja u vrijednosni sustav jest razdoblje adolescencije. Na samom kraju adolescencije individualni sustav vrijednosti je stvoren te se smatra da kao takav ostaje relativno stabilan i trajan tijekom cijelog života (Brim, 1996; Inglehart, 1990).

Vrijednosti koji čine individualni vrijednosni sustav usvajaju se prvenstveno kroz proces socijalizacije, pri čemu najvažniju ulogu u prijenosu vrijednosti ima obitelj, a potom vršnjaci, škola, te društveno povijesne okolnosti u kojima pojedinac živi. No za usvajanje individualnih vrijednosti važno je također životno iskustvo koje je jedinstveno za svakoga pojedinca zasebno (Zanna i Rohan, 1996; Pennington, 1997).

Brojna su istraživanja pružila dokaze o prijenosu vrijednosti u obitelj. Tako, Zanna i Rohan (Zanna i Rohan, 1996) u svojim istraživanju ispitivali su da li se roditeljske vrijednosti, stavovi i ponašanje prijenose na njihovu djecu i da li postoji sličnost i razlika u vrijednostima između roditelja i djece. U istraživanju je bio primijenjen Schwartzov upitnik vrijednosti na studentima jednog muškog sveučilišta i njihovih roditelja. Prosječna korelacija između vrijednosnih profila

majki i očeva iznosila je $r = .68$. Utvrđena je i korelacija između vrijednosti studenata i njihovih roditelja koja je bila ($r = .54$), što znači da su starija djeca tj. studenti bili slični svojim roditeljima u vrijednosnim profilima. Zatim su isti autori provjerili percepciju roditeljskih stavova od strane njihove djece (studentima) u jednom od slijedećih istraživanja. Zanimalo ih je koliko točno studenti opažaju roditeljske vrijednosti. Studenti su trebali popuniti Schwartzov upitnik vrijednosti s roditeljske točke gledanja, odnosno kako misle da bi njihovi roditelji popunili taj upitnik. Jednako tako, i roditelji su popunili Schwartzov upitnik vrijednosti. Istraživanje je pokazalo da su studenti u prosjeku bili jako precizni, s obzirom da je prosječna korelacija između roditeljskog profila i opažanja roditeljskog profila od strane studenata bila visoka.

Međutim, dob djeteta može predstavljati problem u uspješnom prijenosu vrijednosti u obitelji. Tako je Aboud (1988; prema Zanna i Rohan, 1996) zaključio da u prijenosu roditeljskih stavova roditelji slabo utječu na svoju djecu mlađe dobi i često dolazi do međusobnih nesuglasica, odnosno djeca moraju dostići određeni stupanj razvoja da bi shvatili što točno znače roditeljski stavovi. U istraživanju koje je provedeno na srednjoškolicima, koji se, ne uvijek, ali češće slažu sa svojim roditeljima, Altemeyer (Altemeyer, 1998; prema Zanna i Rohan, 1996) je zaključio da postoje pozitivne korelacije između autoritarnih stavova srednjoškolaca i autoritarnih stavova njihovih roditelja, koje se kreću od $r = .27$ do $r = .51$.

U nekim ranijim istraživanjima može se vidjeti da postoji majčin i očev relativni selektivni utjecaj u pojedinim stavovima kod djece kroz proces socijalizacije. Tako, npr. Newcomb i Svehla (1937) navode kako su na djevojčice presudan utjecaj imale njihove majke u stavovima prema religiji, a utjecaj očeva bio je vidljiv u stavovima prema komunizmu. Romero (1994; prema Zanna i Rohan, 1996) je nadalje pokazao da isto tako postoji prijenos vrijednosti liberalnih odnosno konzervativnih roditelja na djecu.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi razlikuju li se hijerarhijski poredak vrijednosti i sustav vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, s obzirom na djelomično različite nalaze prijašnjih istraživanja u Zagrebu i Skopju.

Problemi

1. Ispitati postoji li razlika u hijerarhiji vrijednosti između učenika završnih razreda općih gimnazija iz Zagreba i opće gimnazije iz Skopja.
2. Ispitati postoji li razlika u strukturi vrijednosnih sustava učenika završnih razreda općih gimnazija iz Zagreba i opće gimnazije iz Skopja.

Hipoteze

1. Pretpostavljamo postojanje razlika u hijerarhiji vrijednosti između učenika IV-tih razreda općih gimnazija iz Zagreba i opće gimnazije iz Skopja.

Prema spoznajama iz dosadašnjih istraživanja (Ferić, 2002; Trajkova, 2000; str.103) provedenih u Zagrebu i Skopju, usmjeravajuće načelo u životu kod studenata iz Zagreba je motivacijski tip „dobrohotnost“ i „nezavisnost“ (ove dvije vrijednosti dijele prvo mjesto prema visine prosječne procjene), dok kod studenata iz Skopja usmjeravajuće načelo u životu je motivacijski tip „nezavisnost“ i „konformizam“. Na temelju ovog očekujemo da će se usmjeravajuće načelo u životu srednjoškolaca iz Zagreba biti „nezavisnost“ i „dobrohotnost“, a u Skopju „nezavisnost“ i „konformizam“.

2. Pretpostavljamo da neće postojati razlika u strukturi vrijednosnih sustava između učenika IV-tih razreda općih gimnazija iz Zagreba i opće gimnazije iz Skopja.

Polazeći od Shwartzove teorije vrijednosti (Schwartz, 1992, 1994), pretpostavljamo da je postojanje opisanih deset motivacijskih tipova vrijednosti univerzalno s obzirom na njihov sadržaj i njihovu strukturu, odnosno da se u takvom obliku javlja kod svih pojedinaca i/ili grupa. Razlike u vrijednosnim sustavima postoje samo s obzirom na hijerarhiju vrijednosnih tipova.

METODA

Sudionici

Istraživanje je provedeno na uzorku od 318 sudionika – učenika IV-tih razreda općih gimnazija u Zagrebu i Skopju. U istraživanju je sudjelovalo 145 učenika iz općih gimnazija Tituš Brezovački i II. gimnazije iz Zagreba, te 173 učenika iz opće gimnazije “Orce Nikolov“ iz Skopja.

Spolna i dobna struktura sudionika bila je slijedeća: 75 ženskih (odnosno 52 %) i 70 muških (odnosno 48 %) sudionika iz Zagreba u prosječnoj dobi od 18 godina i 101 ženski (odnosno 58 %) i 72 muških (odnosno 42%) sudionika iz Skopja u prosječnoj dobi od 18 godina.

Dvije opće gimnazije, prije navedene, iz Zagreba i opća gimnazija iz Skopja izjednačene su po mnogim karakteristikama: socioekonomski status (prema financijskim primanjima njihovih roditelja, sudionici su iz prosječnih obitelji), urbane sredine, izjednačeni su po lokaciji škole, koje se u Zagrebu kao i u Skopju nalaze u blizini centra, zatim predaju se predmeti istih sadržaja te su sudionici iz oba uzorka iz glavnih gradova različitih država i različitih kultura.

Dosadašnja istraživanja pokazala su da sudionici sa različitim završenim srednjim školama (ekonomska, klasična, jezična itd.) formiraju različite sustave vrijednosti, zato su ovom radu provedena istraživanja na sudionicima iz općih gimnazija, koji ne slušaju stručne već samo opće predmete.

Mjerni instrumenti

Hrvatsku inačicu Schwartzovog upitnika izradila je i primijenila Ivana Ferić, 2002. u svom magistarskom radu pod naslovom „Provjera postavki Schwartzove teorije univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti“. Makedonska inačica Schwartzovog upitnika, starija verzija, koja se sastoji od 58 specifičnih vrijednosti na temelju kojih je konstruirano 10 tipovi vrijednosti, prva je primijenila Verica Stamenkova-Trajkova u svojem istraživanju u knjizi “Struktura na vrednosnite sistemi kaj različnite socijalni grupi vo Republika Makedonija”. Makedonska inačica Schwartzovog upitnika, nova verzija, koja se sastoji od 56 specifičnih vrijednosti po prvi put je primijenjena u ovom radu.

U osnovi ovaj upitnik je izrađen po uzoru na Rokeachev “The Value Survey” međutim, sadrži i značajnija poboljšanja.

Schwartzov upitnik vrijednosti ("Schwartz Value Survey"), kao i njegova hrvatska i makedonska inačica, sadrži popis od 56 specifičnih vrijednosti koje predstavljaju 10 motivacijskih tipova vrijednosti. Vrijednosti su u upitniku podijeljene u 2 liste, preuzete iz različitih kultura. Prva lista, pod rednim brojem od 1 do 30, predstavlja terminalne vrijednosti koje odražavaju određena stanja izražena u obliku imenica npr. "jednakost", te druga lista, pod rednim brojem od 31 do 56, predstavlja instrumentalne vrijednosti koje odražavaju načine ponašanja, a izražene su u obliku pridjeva npr. "biti samostalan". Pored svake vrijednosti u zagradi navedeno je i dodatno objašnjenje npr. "sloboda" (sloboda misli i djela). Između dvaju vrijednosti koje sačinjavaju isti motivacijski tip moraju se nalaziti najmanje 3 vrijednosti koje pripadaju različitom motivacijskom tipu.

Zadatak ispitanika je procijeniti koliko je svaka od navedenih vrijednosti njima osobno važna kao "usmjeravajuće načelo u životu". Ispitanici procjenu upisuju na crtu ispred svake od navedenih vrijednosti, dok se pri procjenjivanju trebaju služiti ponuđenom ljestvicom od -1 do 7 odnosno procjenjuju važnost vrijednosti na ljestvici od 9 stupnjeva. Oznake na ljestvici su slijedeće: (-1) "oprečno mojim vrijednostima", (0) "nevažno", (3) "važno", (6) "vrlo važno" i (7) "od iznimne važnosti".

Nadalje, Schwartz je uveo i postupak "određivanja raspona procjene" kako bi otklonio mogući utjecaj koji se često javlja kad se primjenjuje ljestvica procjene, a koja je uzrokovana pomakom u ispitanikovom subjektivnom doživljaju ljestvice.

Iz tih razloga, od ispitanika se tražilo da pročitaju sve vrijednosti na listi 1, te da odaberu jednu od vrijednosti koja je njima osobno najvažnija kao usmjeravajuće načelo u životu te procjeni njezinu važnost. Zatim, da odaberu i procjene jednu vrijednost koja je u potpunosti suprotna njegovim vrijednostima. Nakon toga, ispitanik treba unutar postavljenog raspona procijeniti važnosti svih preostalih vrijednosti na listi 1. Isti takav postupak "određivanja raspona procjene" proveden je i kod procjenjivanja liste 2. Navedeni postupak minimalizira pomake u subjektivnom doživljaju procjene ljestvice te rezultati dobiveni primjenom ove metode ne podržavaju pretpostavku da ljudi različito vrednuju terminalne i instrumentalne vrijednosti odnosno da nema razlike između terminalnih i instrumentalnih vrijednosti (Schwartz, 1992).

Oishi i sur. (1998; prema Ferić, 2002, 2006) proveli su istraživanje s ciljem provjere metrijskih karakteristika Schwartzovog upitnika vrijednosti. Utvrđeni Cronbach alfa koeficijenti unutarnje pouzdanosti za pojedini tip vrijednosti kretali su se od 0.58 za motivacijski tip "hedonizam" do

0.83 za „univerzalizam“. Usporedbom rezultata dobivenih korištenjem Schwartzovog upitnika vrijednosti i onih dobivenih korištenjem druga dva upitnika vrijednosti: PCVS („Pairwise Comparison Value Survey“) i PSVS („Personal Striving Value Scale“) utvrđena je dobra konvergentna i diskriminantna valjanost 10 motivacijskih tipova vrijednosti. Autori zaključuju da Schwartzov upitnik vrijednosti pokazuje zadovoljavajuće metrijske karakteristike kao i strukturalnu stabilnost među kulturama.

Na rezultatima istraživanja u kojem su sudjelovali sudionici iz Zagreba i Skopja, za deset motivacijskih tipova, izračunati su Cronbachovi alfe, koeficijenti unutarnje konzistencije. Koeficijenti unutarnje konzistencije 10 motivacijskih tipova (tablica 10, u prilogu) djelomično su u skladu s onima koje navode i drugi autori, a kreću se od 0,41 za motivacijski tip „hedonizma“ do 0,72 za „dobrohotnost“. Iz rezultata istraživanja može se vidjeti da motivacijski tipovi „hedonizam“ i „tradicija“ ne odražavaju zadovoljavajuću pouzdanost. Razlog tome može se tražiti u dobi sudionika s obzirom da se radi o mlađoj skupini ispitanika, koja još nije u potpunosti usvojila sustav vrijednosti te im zbog nedostatka životnog iskustva sustav vrijednosti nije u potpunosti iskristaliziran. Drugi razlog, za dobiveni manji koeficijent pouzdanosti motivacijskog tipa „hedonizma“ na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja mogao bi biti relativno mali broj čestica od kojih se on sastoji. Međutim, Cronbach alfa koeficijent unutarnje konzistencije na cjelokupnom uzorku ispitanika u ovom istraživanju iznosi 0.76 te odražava zadovoljavajuću pouzdanost upitnika.

Postupak prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno tijekom svibnja 2006. godine. Učenike se tijekom redovne nastave zamolilo da sudjeluju u istraživanju kojim se ispituju vrijednosti mladih i da ispune Schwartzov upitnik vrijednosti prema zadanoj uputi. Ispitivanje je provedeno grupno u razredima, a učenicima je unaprijed naglašeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno i anonimno. Hrvatska inačica Schwartzovog upitnika primijenjena je grupno na srednjoškolcima IV-tih razreda općih gimnazija iz Zagreba, te makedonska inačica Schwartzovog upitnika primijenjena je grupno na srednjoškolcima IV-tih razreda opće gimnazije iz Skopja. Sudionicima je za popunjavanje upitnika bilo potrebno oko 10 minuta.

REZULTATI

Schwartz (1992) preporučuje da se tijekom obrade podataka izostave rezultati onih ispitanika koji su pri popunjavanju upitnika koristili bilo koju brojčanu procjenu više od 35 puta te koristili brojčanu procjenu 7 više od 21 put, jer se smatra da se ovi ispitanici nisu potrudili napraviti razliku između tih vrijednosti. Također, potrebno je izostaviti ispitanike koji su procijenili manje od 41 vrijednosti u upitniku. U ovom istraživanju izostavljena su 3 ispitanika iz općih gimnazija iz Zagreba, te 2 ispitanika iz opće gimnazije iz Skopja zbog potpunosti vrijednosti manje od 41 put u upitniku. Obrada podataka provedena je na 318 ispitanika kako je detaljnije navedeno u postupku.

Kako bismo testirali hipotezu, koja glasi da neće postojati razlika u strukturi vrijednosnog sustava srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, najprije smo na prikupljenim podacima dobivenim u istraživanju na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba proveli faktorsku analizu (analizu glavnih komponenata) na 10 motivacijskih tipova vrijednosti. Kod analize glavnih komponenata na glavnoj dijagonali nalaze se jedinice kao inicijalne procjene komunaliteta. Prikladnost primjene korelacijske matrice 10 faktora nižeg reda, za faktorizaciju, provedena je provjera određivanjem Kaiser-Meyer-Olkinovog koeficijenta, koji iznosi 0,762, te Bartlettovog testa sfericiteta koji iznosi $\chi^2=546.857$, $ss=45$, $p=0,000$, što ukazuje na opravdanost analize ovako definirane korelacijske matrice na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba.

Kao kriterij za broj ekstrahiranih komponenata korišten je unaprijed zadani broj značajnih komponenata (dvije), zato što se prema teoriji na višoj razini Schwartzovog modela očekuju dvije dimenzije. Na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba, uz zadane 2 glavne komponente ekstrahirano je 56,68 % ukupne varijance uz navedeni kriterij, a rezultati su prikazani u tablici 8 u prilogu.

Da bi se dobila što jednostavnija struktura, provedena je varimax rotacija glavnih komponenata, koja komponente rotira u ortogonalnu poziciju (solucija u kojoj su komponente u nultim međusobnim korelacijama). Matrica faktorske strukture, nakon provedene varimax rotacije i faktorskog opterećenja na 10 motivacijskih tipova vrijednosti, prikazana je u tablici 9, u prilogu, za uzorak srednjoškolaca iz Zagreba.

Iz tablice 9 u prilogu vidi se da je prvi faktor višeg reda definiran motivacijskim tipovima vrijednosti (faktorima nižeg reda): “dobrohotnost” (faktorsko opterećenje = .84), “konformizam” (faktorsko opterećenje = .81), “tradicija” (faktorsko opterećenje = .77), “sigurnost” (faktorsko opterećenje = .59) i “univerzalizam” (faktorsko opterećenje = .58).

Drugi faktor višeg reda definiran je slijedećim motivacijskim tipovima vrijednosti (faktorima nižeg reda): “postignuće” (faktorsko opterećenje = .82), “moć” (faktorsko opterećenje = .75), “poticaj” (faktorsko opterećenje = .71), “hedonizam” (faktorsko opterećenje = .68) i “nezavisnost” (faktorsko opterećenje = .52) za uzorak srednjoškolaca iz Zagreba.

Ista analiza učinjena je na podacima dobivenim na uzorku srednjoškolaca iz Skopja. Provedena je faktorska analiza (analiza glavnih komponentata) na 10 motivacijskih tipova vrijednosti. Prikladnost primjene korelacijske matrice 10 faktora nižeg reda, za faktorizaciju, provjerena je određivanjem Kaiser-Meyer-Olkinovog koeficijenta, koji iznosi 0,761 te Bartlettovog testa sfericiteta koji iznosi $\chi^2=580.215$, $df=45$, $p = 0,000$, što ukazuje na opravdanost analize ovako definirane korelacijske matrice za uzorak srednjoškolaca iz Skopja.

Na uzorku srednjoškolaca iz Skopja, uz zadane 2 glavne komponente ekstrahirano je 54,64 % ukupne varijance uz taj kriterij, a rezultati su prikazani u tablici 8 u prilogu. Kako bi se dobila što jednostavnija struktura, provedena je varimax rotacija glavnih komponentata koja komponente rotira u ortogonalnu poziciju (solucija u kojoj su komponente u nultim međusobnim korelacijama).

Matrica faktorske strukture, nakon provedene varimax rotacije i faktorskog opterećenja na 10 motivacijskih tipova vrijednosti, prikazana je u tablici 9, u prilogu, za uzorak srednjoškolaca iz Skopja. Iz tablice 9 vidi se da je prvi faktor višeg reda definiran motivacijskim tipovima vrijednosti (faktorima nižeg reda): “dobrohotnost” (faktorsko opterećenje = .80), “univerzalizam” (faktorsko opterećenje = .79), “tradicija” (faktorsko opterećenje = .76), “konformizam” (faktorsko opterećenje = .74) i “sigurnost” (faktorsko opterećenje = .59). Drugi faktor višeg reda definiran je slijedećim motivacijskim tipovima vrijednosti (faktorima nižeg reda): “postignuće” (faktorsko opterećenje = .77), “moć” (faktorsko opterećenje = .72), “hedonizam” (faktorsko opterećenje = .71), “poticaj” (faktorsko opterećenje = .49) i “nezavisnost” (faktorsko opterećenje = .47) za uzorak srednjoškolaca iz Skopja.

Iz dobivenih faktora višeg reda, s pripadajućim motivacijskim tipovima, koji su dobiveni na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja može se zaključiti da su srednjoškolci iz Zagreba i Skopja grupirali iste motivacijske tipove u 2 faktora višeg reda te da nema razlike u strukturi vrijednosnih sustava između srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja.

Rezultati za 10 motivacijskih tipova vrijednosti

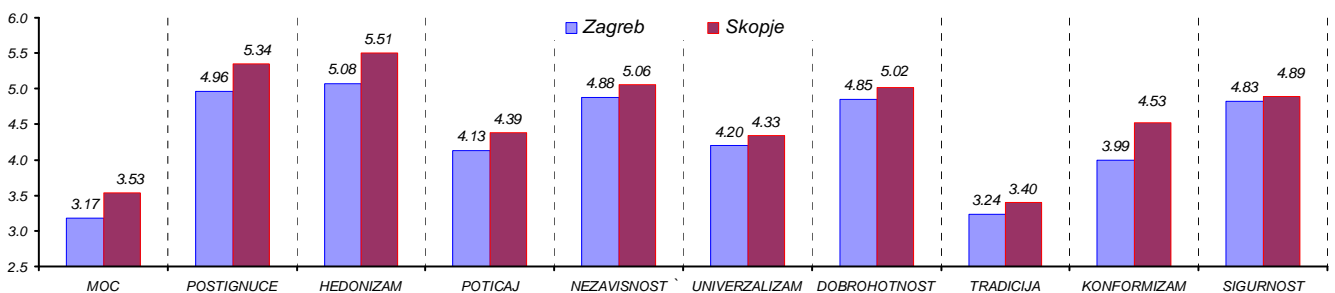
Iz dobivenih rezultata istraživanja za 10 motivacijskih tipova vrijednosti srednjoškolaca općih gimnazija iz Zagreba i opće gimnazije iz Skopja izračunate su aritmetičke sredine i standardne devijacije, te je t-testom za velike nezavisne uzorke provjereno postoje li među njima značajne razlike. Prije računanja deskriptivnih parametara, rezultat za svaki pojedini motivacijski tip podijeljen je s brojem pripadajućih specifičnih vrijednosti. Rezultati provedenih analiza prikazani su u tablici 2.

Tablica 2

Aritmetičke sredine, standardne devijacije, te rezultati t-testa za 10 motivacijskih tipova vrijednosti između učenika završnih razreda općih gimnazija iz Zagreba i Skopja.

	Grupa ispitanika	N	M	SD	t-test	p
MOĆ	1 Zagreb	145	3.17	1.40		
	2 Skopje	173	3.53	1.39	-2.31	0.02**
POSTIGNUĆE	1 Zagreb	145	4.96	.82		
	2 Skopje	173	5.34	.83	-4.17	0.00**
HEDONIZAM	1 Zagreb	145	5.08	1.16		
	2 Skopje	173	5.51	1.12	-3.36	0.00**
POTICAJ	1 Zagreb	145	4.13	1.23		
	2 Skopje	173	4.39	1.22	-1.88	0.06
NEZAVISNOST	1 Zagreb	145	4.88	.81		
	2 Skopje	173	5.06	.91	-1.82	0.07
UNIVERZALIZAM	1 Zagreb	145	4.20	.92		
	2 Skopje	173	4.33	1.03	-1.25	0.21
DOBROHOTNOST	1 Zagreb	145	4.85	.93		
	2 Skopje	173	5.02	.87	-1.67	0.10
TRADICIJA	1 Zagreb	145	3.24	1.18		
	2 Skopje	173	3.40	1.27	-1.17	0.25
KONFORMIZAM	1 Zagreb	145	3.99	1.13		
	2 Skopje	173	4.53	1.09	-4.27	0.00**
SIGURNOST	1 Zagreb	145	4.83	.75		
	2 Skopje	173	4.89	.98	-0.64	0.52

Iz tablice 2 može se vidjeti da su između srednjoškolaca općih gimnazija iz Zagreba i srednjoškolaca opće gimnazije iz Skopja utvrđene statistički značajne razlike za 4 motivacijska tipa. Srednjoškolci iz Skopja, za razliku od srednjoškolaca iz Zagreba, više procjenjuju vrijednosti koji pripadaju motivacijskom tipu „moć“ $t(316)=-2.31; p<0.05$; „postignuće“ $t(316)=-4.17; p<0.05$; „hedonizam“ $t(316)=-3.36; p<0.05$; i „konformizam“ $t(316)=-4.27; p<0.05$.

Slika 2. Profili srednjih vrijednosti na 10 motivacijskih tipova vrijednosti na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja.

Iz prikaza rezultata na slici 2 može se vidjeti da su procjene pojedinih motivacijskih tipova vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja prilično međusobno usklađene. Najviši prosječni rezultati dobiveni su u obje skupine za motivacijske tipove „hedonizam“, „postignuće“, „nezavisnost“, „dobrohotnost“ i „sigurnost“ a najniži za tipove „moć“ i „tradicija“.

Rezultati rang poretka niza 56 specifičnih vrijednosti

U tablici 3 prikazani su rezultati rang poretka niza 56 specifičnih vrijednosti, koji su izvedeni na osnovi prosječnih procjena važnosti, koji su dobiveni u istraživanju na srednjoškolcima iz Zagreba i Skopja. Specifične vrijednosti su poredane u nizu od 1. mjesta (procjena najveće važnosti) do 56. mjesta (procjena najmanje važnosti).

Tablica 3

Rang poredak 56 specifičnih vrijednosti izveden na osnovi prosječnih procjena važnosti na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba (N=145) i Skopja (N=173)

56 specifičnih vrijednosti	Rang za Zagreb	Rang za Skopje
Biti zdrav (ne biti bolestan fizički ili psihički)	1	1
Iskreno prijateljstvo (bliski prijatelji koji me podržavaju)	2	3
Obiteljska sigurnost (sigurnost bližnjih)	3	6
Sloboda (sloboda misli i dijela)	4	18
Izabirati vlastite ciljeve (donositi vlastite odluke)	5	7
Samopoštovanje (osjećaj vlastite vrijednosti)	6	8
Biti uspješan (ostvarivati ciljeve)	7	4
Biti sposoban (kompetentan, poduzetan, djelotvoran)	8	12
Smisao u životu (cilj u životu)	9	2
Biti inteligentan (logičan, misaon)	10	14
Biti iskren (istinit, pošten)	11	22
Biti samostalan (oslanjati se navlastite snage, samodostatan)	12	10
Biti odan (vjeran prijateljima, ljudima koji me okružuju)	13	13
Zrela ljubav (duboka emocionalna i duhovna intimnost)	14	25
Uživati u životu (uživati u hrani, seksu, odmoru i sl.)	15	5
Privatni život (pravo na privatnost)	17	19
Unutarnji sklad (duševni mir)	17	17
Biti odgovoran (pouzdan na koga se može osloniti)	18	20
Biti čist (uredan)	19	17
Zadovoljstvo (zadovoljenje želja)	20	23
Jednakost (podjednake mogućnosti za sve)	21	21
Osjećaj pripadnosti (osjećaj daje drugima stalo do mene)	23	30
Biti ambiciozan (marljiv, težiti postignućima)	23	9
Poštivati roditelje i starije (iskazivati poštovanje)	24	11
Mir u svijetu (svijet bez ratova i konflikata)	25	24
Društvena pravda (ispravljanje nepravde, briga za slabije)	26	36
Mudrost (zrelo shvaćanje života)	27	15
Biti tolerantan (tolerirati drugačije ideje i uvjerenja)	28	37
Biti spreman na praštanje (voljan opraštati drugima)	29	36
Uzbudljiv život (poticajna iskustva)	30	28
Pristojnost (uljudnost, lijepo ponašanje)	31	21
Prihvaćati svoj živo (pomiriti se sa životnim prilikama)	32	45
Raznovrstan život (ispunjen novostima, promjenama)	33	26
Nacionalna sigurnost (zaštita domovine od neprijatelja)	34	38
Uzvratanje usluga (izbjegavanje dugovanja)	35	34
Društveni ugled (poštivanje, uvažavanje od strane drugih)	36	32

Samodisciplina (suzdržavanje, otpornost prema iskušenju)	37	33
Kreativnost (originalnost, mašta)	38	31
Bogatstvo (materijalna dobra, novac)	40	44
Biti odvažan (pustolovan, spreman na rizik)	40	49
Čuvati sliku o sebi u društvu (čuvati vlastiti ugled)	41	29
Čuvati okoliš (štititi prirodu)	42	47
Biti znatiželjan (pokazivati zanimanje za sve, istraživati)	43	41
Biti umjeren (izbjegavati pretjerane osjećaje ili ponašanja)	44	40
Duhovni život (naglasak na duhovnom a ne na materijalnom)	45	43
Biti uslužan (raditi za dobrobit drugih)	46	40
Društveni poredak (stabilnost društva)	47	43
Biti utjecajan (imati utjecaja na ljude i događaje)	48	51
Biti pobožan (pridržavati se vjere)	49	51
Poštivanje tradicije (čuvanje starih običaja)	50	46
Svijet lijepog (ljepota prirode i umjetnosti)	51	48
Biti poslušan (pokoran, ispunjavati dužnosti)	52	52
Autoritet (voditi druge ili zapovijedati drugima)	53	55
Jedinstvo s prirodom (uklapanje u prirodu)	54	53
Biti ponizan (skroman, samozatajan)	55	56
Društvena moć (kontrola nad drugima)	56	54

Izračunat je koeficijent korelacije (*Spearman rho*) između rang poredaka niza 56 specifičnih vrijednosti, kao rezultat istraživanja specifičnih vrijednosti provedenog na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Spearmanov koeficijent korelacije između nizova iznosi 0.92, što znači da je veza između poretka nizova 56 specifičnih vrijednosti za oba istraživana uzorka srednjoškolaca pozitivna i izrazito visoka..

Rezultati rang poretka niza 10 motivacijskih tipova vrijednosti

U tablici 4 prikazani su rezultati rang poretka niza 10 motivacijskih tipova vrijednosti, koji su izvedeni na osnovi prosječnih procjena važnosti (prosječna procjena važnosti dobivena je tako da je rezultat za svaki pojedini motivacijski cilj podijeljen s brojem pripadajućih specifičnih vrijednosti) na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Motivacijski tipovi vrijednosti su poredani u nizu od 1. mjesta (procjena najveće važnosti) do 10. mjesta (procjena najmanje važnosti).

Tablica 4

Rang poredak 10 motivacijskih tipova vrijednosti, izveden na osnovi prosječnih procjena važnosti na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba (N=145) i Skopja (N=173)

10 motivacijskih tipova	Niz Zagreb	Niz Skopje
Hedonizam	1	1
Postignuće	2	2
Nezavisnost	3	3
Dobrohotnost	4	4
Sigurnost	5	5
Univerzalizam	6	8
Poticaj	7	7
Konformizam	8	6
Tradicija	9	10
Moć	10	9

Već prvim uvidom u tablicu moguće je primijetiti da se unutar samih tako ostvarenih rang poredaka u obje skupine sudionika jasno izdvajaju dvije “podskupine” motivacijskih ciljeva. Motivacijski tipovi vrijednosti koji se najviše podudaraju te zauzimaju prvih 5 najviših mjesta važnosti u rang poretku u dva ispitna uzorka su vrijednosni tipovi: “hedonizam”, “postignuće”, “nezavisnost”, “dobrohotnost” i “sigurnost” te čine prvu “podskupinu”. Drugu “podskupinu” na rang pozicijama od 5. do 10. mjesta čine vrijednosni tipovi: “univerzalizam”, “poticaj”, “konformizam”, “tradicija” i “moć”, kod kojih dolazi do nekih razlika u redoslijedu u dva ispitivana uzorka. Iz dobivenih rezultata rang poredaka motivacijskih tipova vrijednosti u prvoj podskupini može se zaključiti da je usmjeravajuće načelo u životu srednjoškolaca iz obje skupine „hedonizam“ čiji je cilj ugodna i zadovoljenje vlastitih želja kod mladih, ali koji isto tako može ukazivati i na nedostatak samopouzdanja. Drugo po redu usmjeravajuće načelo u životu je „postignuće“ čiji cilj je ostvarivanje osobnog uspjeha kroz iskazivanje kompetencije u skladu s društvenim standardima u obje skupine. Ova dva motivacijska tipa prema Schwartzovoj teoriji vrijednosti imaju zajedničku motivacijsku orijentaciju te odražavaju brigu za samoga sebe (na neki način i egoističnost). U drugoj podskupini motivacijski tipovi vrijednosti koji su na različitom mjestu važnosti u rang poretku u dva uzorka su „univerzalizam“ i „konformizam“. U skupini srednjoškolaca iz Zagreba motivacijski tip „univerzalizam“ je na 6. mjestu važnosti, a u skupini srednjoškolaca iz Skopja na 8. mjestu. U skupini srednjoškolaca iz Zagreba motivacijski

tip „konformizam“ je na 8. mjestu važnosti, a u skupini srednjoškolaca iz Skopja na 6. mjestu. Ovo se može objasniti time da skupina srednjoškolaca iz Zagreba pridaje veću važnost motivacijskom tipu „univerzalizam“ čiji je cilj razumijevanje, poštivanje, prihvaćanje i zaštita dobrobiti svih ljudi i prirode, te prema Schwartzovoj teoriji ubraja se u višu razinu vrijednosti „vlastitog odricanja“. S druge strane skupina srednjoškolaca iz Skopja pridaje višu vrijednost motivacijskom tipu „konformizam“ čiji je cilj suzdržavanje od akcija, namjera i sklonosti koje bi mogle uznemiriti ili povrijediti druge osobe i narušiti društvena očekivanja i norme, te ovaj motivacijski tip prema Schwartzovoj teoriji ubraja se u višu razinu vrijednosti „zadržavanje tradicionalnih odnosa“. Zadnje mjesto dijele najniže procijenjeni motivacijski tipovi, u oba uzorka, a to su „tradicija“ i „moć“.

Izračunat je koeficijent korelacije (*Spearman rho*) između rang poredaka niza 10 motivacijskih tipova vrijednosti, kao rezultata istraživanja motivacijskih vrijednosti provedenog na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Spearmanov koeficijent korelacije između nizova iznosi 0.94, što znači da je veza između poretka 10 motivacijskih tipova vrijednosti za oba istraživana uzorka srednjoškolaca pozitivna i izrazito visoka.

RASPRAVA

Ovim istraživanjem željeli smo utvrditi razlikuje li se hijerarhija vrijednosti i sustav vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, s obzirom na dobivenih rezultata prijašnjih istraživanja u Zagrebu i Skopju. Pretpostavili smo da neće postojati razlike u sustavu vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, buduće da se prema Shwartzove teorije vrijednosti, smatra da je postojanje opisanih deset motivacijskih tipova vrijednosti univerzalno s obzirom na njihov sadržaj i njihovu strukturu. Te pretpostavili smo da će postojati razlike u hijerarhiju vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, s obzirom na dobivenih djelomično različitih rezultata prijašnjih istraživanja.

Da bismo provjerili pretpostavku da će postojati razlike u hijerarhiju vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, s obzirom na dobivene djelomično različite rezultate prethodnih istraživanja, analizirali smo rezultate dobivene ovim istraživanjem. Tako se iz slike 2 precizno može vidjeti profil srednjih vrijednosti 10 motivacijskih tipova, zatim vrijednosti koje se najviše poklapaju i koje se najviše razlikuju, a koje su rezultat istraživanja provedenog na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Motivacijski tipovi koji se najviše poklapaju između oba uzorka su „sigurnost“, „univerzalizam“ i „tradicija“. Motivacijski tipovi vrijednosti koji najviše odskaku su „konformizam“, „hedonizam“, „postignuće“ i „moć“. Statističkim postupkom t-testa potvrđena je i statistička značajnost ovih razlika. Prva značajna razlika između sudionika iz Zagreba i Skopja je u motivacijskom tipu „moć“ ($t(316)=-2.31$; $p<0.05$), gdje srednjoškolci iz Skopja pridaju veće značenje društvenom statusu, prestižu, kontroli, dominaciji te materijalnim dobrima u odnosu na srednjoškolce iz Zagreba. Zapaženi rast vrijednosti motivacijskog tipa „moć“ od strane srednjoškolaca iz Skopja moglo bi se pripisati činjenici da je makedonsko društvo nešto konzervativnije, kao i činjenici da je posljednjih godina došlo do promjene društvenog uređenja, što ima za posljedicu dugotrajnu ekonomsku nestabilnost i krizu. Ekonomska nestabilnost je posljedica velikih i brzih društvenih promjena na koje se mladi teško prilagođavaju nenavikli na takav tip previranja, stoga imaju osjećaj da su im izgledi za napredovanje i uspjeh ograničeni te da im je životna perspektiva sužena. U takvom se društvenom kontekstu pojedinac sve više oslanja na vrijednosti koje smatra čvrstim osloncem, kao što je „društvena moć“, „uspješnost“, „samodisciplina“, „čuvati sliku o sebi u društvu“ i „društveni ugled“.

Za motivacijski tip „postignuće“, također se pokazala statistički značajna razlika između ispitanih skupina srednjoškolaca ($t(316)=-4.17$; $p<0.05$), tako srednjoškolci iz Skopja iskazuju veću želju za ostvarivanjem osobnog uspjeha i iskazivanjem kompetencije u skladu s društvenim standardima u odnosu na srednjoškolce iz Zagreba. Srednjoškolci iz Skopja, unatoč sve manjim mogućnostima državnog zapošljavanja i nestabilne ekonomije, sve više vrednuju vrijednosti motivacijskog tipa „postignuće“ jer svoju budućnost prvenstveno vide kroz ciljeve koji se mogu postići oslanjajući se na svoje vlastite sposobnosti.

U motivacijskom tipu „hedonizam“ također je utvrđena statistički značajna razlika između ove dvije skupine sudionika ($t(316)=-3.36$; $p<0.05$). Srednjoškolci iz Skopja iskazuju veću želju za ugodom ili zadovoljenjem tjelesnih želja nego srednjoškolci iz Zagreba. Ova razlika se može objasniti kao posljedica razočaranja u postojeće stanje u društvu te gubitka nade u bolju budućnost. Zbog toga se skupina srednjoškolaca iz Skopja više oslanja na vrijednosti koje nude ugodu ili zadovoljenje vlastitih želja bilo prividno bilo virtualno, a koje omogućuju trenutni psihološki izlaz iz takve situacije.

Zadnji motivacijski tip kod kojeg se pokazala statistički značajna razlika između ispitivanih skupina je „konformizam“. Tako srednjoškolci iz Skopja iskazuju veću želju za suzdržavanjem od akcije/djelovanja i namjera koje bi mogle uznemiriti ili povrijediti druge osobe i narušiti društvena očekivanja i norme u odnosu na srednjoškolce iz Zagreba ($t(316)=-4.27$; $p<0.05$). Međutim, dobivene razlike između srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja mogu se objasniti i različitim stilom odgovaranja srednjoškolaca iz Skopja, koji su konzistentno davali više brojčane procjene vrijednostima motivacijskih tipova, a samim time i socijalno poželjnije odgovore za razliku od srednjoškolaca iz Zagreba. U nizu različitih rezultata moguće je da su se pojedine razlike pokazale statistički značajnima, a da one u stvari ne ukazuju na stvarno postojanje razlika u vrijednostima srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja..

Sukladno prethodnim istraživanjima, koji je provodio Schwartz (1992, 1994) i u ovom istraživanju pronađena je zamjerka korištenju ove ljestvice, a to je utjecaj stila odgovaranja ispitanika. Tako su Schwartz i sur. (1997; prema Ferić, 2002), koristeći se Schwartzovim upitnikom vrijednosti, utvrdili da postoji statistička značajna, ali niska povezanost između prosječne procjene važnosti vrijednosti i socijalne poželjnosti mjerene Marlow-Crowne ljestvicom. Također je utvrđeno da ispitanici koji pridaju više brojčane procjene vrijednostima zapravo daju socijalno poželjnije

odgovore. Ova činjenica ukazuje kako to može biti problem u međukulturalnim usporedbama vrijednosnih prioriteta.

Iz dobivenih rezultata rang poredak niza od 56 specifičnih vrijednosti, koji su izvedeni na osnovi prosječnih procjena važnosti, može se vidjeti skoro neizmijenjen rang poredak 56 specifičnih vrijednosti u oba uzorka.

Također, može se izdvojiti nekoliko specifične vrijednosti čija pozicija u hijerarhiji vrijednosti se najviše podudara u dva ispitivana uzorka, a to su slijedeće vrijednosti: “biti poslušan”, “biti zdrav”, “biti odan”, “unutarnji sklad”, „uzvratanje usluga“, “mir u svijetu”, „jedinstvo s prirodom“, „iskreno prijateljstvo“ i „biti ponizan“.

Nasuprot tome, mogu se izdvojiti nekoliko specifične vrijednosti čija pozicija u hijerarhiji vrijednosti se najviše razlikuje u dva ispitivana uzorka, a to su vrijednosti: „sloboda“, „biti ambiciozan“, „mudrost“, „poštivati roditelje i starije“, „prihvaćati svoj život“, „čuvati sliku o sebi u društvu“, „zrela ljubav“, „biti iskren“, „pristojnost“ i „uživati u životu“.

Pojedinačne specifične vrijednosti su poredane u nizu od 1. mjesta (procjena najveće važnosti) do 56. mjesta (procjena najmanje važnosti) . Dobiveni rezultati pokazali su da su najvažnije procijenjene specifične vrijednosti, na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba vrijednosti: „biti zdrav“ gdje je $M=6.26$; „iskreno prijateljstvo“ sa $M=5.95$; „obiteljska sigurnost“ sa $M=5.90$; i „sloboda“ sa $M=5.71$; a najniže su za vrijednosti: „društvena moć“ sa $M=1.97$; „biti ponizan“ gdje je $M=2.12$; “jedinstvo s prirodom” sa $M=2.17$; i “autoritet” sa $M=2.33$.

Na uzorku srednjoškolaca IV-tih razreda iz Skopja, također su dobivene najviše procjene važnosti za 56 pojedinačnih vrijednosti i to su slijedeće vrijednosti: „biti zdrav“ sa $M=6.40$ isto kako i kod srednjoškolaca iz Zagreba, „smisao u životu“ gdje je $M=6.24$; „iskreno prijateljstvo“ sa $M=6.18$; i „biti uspješan“ sa $M=6.05$, a najniže procijenjene vrijednosti bile su: “biti ponizan” sa $M=2.14$; “autoritet” sa $M=2.37$; i “društvena moć” sa $M=2.46$.

Iz prije navedenih najviših i najnižih procijenjenih vrijednosti po važnosti od pojedinačnih 56 vrijednosti za uzorak srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja može se primijetiti da su srednjoškolci iz Skopja dosljedno davali više brožčane procjene bez obzira na pojedinačan poredak specifičnih vrijednosti. To se može vidjeti ako razmotrimo vrijednost “iskreno prijateljstvo” koja je procijenjena kao druga po redu, kod visoko poredanih vrijednosti, u skupini srednjoškolaca iz

Zagreba sa $M=5.95$, a kod skupine srednjoškolaca iz Skopja procijenjena je kao treća po redu, sa $M=6.18$. Isto tako je skupina srednjoškolaca iz Skopja imala više procjene vrijednosti, kod najniže poredanih vrijednosti, za razliku od skupine srednjoškolaca iz Zagreba.

Za hijerarhijski rang poredak nizova 56 specifičnih vrijednosti izračunat je koeficijent korelacije (*Spearman rho*) između dvaju nizova, a koji je rezultat istraživanja specifičnih vrijednosti koje je provedeno na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Dobiveni Spearmanov koeficijent korelacije između nizova iznosi 0.92, što znači da je redoslijed rang poretka 56 specifičnih vrijednosti po njihovoj važnosti vrlo blizak, te da se ova dva uzorka ne razlikuju u poretku specifičnih vrijednosti. Ovi nalazi pokazuju da se zapravo ova dva uzorka ne razlikuju u hijerarhiji vrijednosti nego u stilu odgovaranja.

U tablici 4 prikazani su rezultati rang poretka nizova 10 motivacijskih tipova vrijednosti, koji su izvedeni na osnovi prosječnih procjena važnosti (prosječna procjena važnosti dobivena je tako što je rezultat za svaki pojedini motivacijski cilj podijeljen s brojem pripadajućih specifičnih vrijednosti), a dobiveni su iz ispitivanja na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Motivacijski tipovi vrijednosti koji se najviše podudaraju te su na istom mjestu važnosti u obje skupine su: „hedonizam“, „postignuće“, „nezavisnost“, „dobrohotnost“, „sigurnost“ i „poticaj“. Motivacijski tipovi koji su u obje skupine na različitom mjestu važnosti u rang poretku su: „univerzalizam“ i „konformizam“. U skupini srednjoškolaca iz Zagreba motivacijski tip „univerzalizam“ je na 6. mjestu važnosti, a u skupini srednjoškolaca iz Skopja na 8. mjestu. U skupini srednjoškolaca iz Zagreba motivacijski tip „konformizam“ je na 8. mjestu važnosti, a u skupini srednjoškolaca iz Skopja na 6. mjestu. Zadnje mjesto dijele najniže procijenjeni motivacijski tipovi, u oba uzorka, a to su „tradicija“ i „moć“. Motivacijski tipovi vrijednosti su poredani u nizu od 1. mjesta (procjena najveće važnosti) do 10. mjesta (procjena najmanje važnosti) za obje skupine. Najvažnije procijenjene vrijednosti 10 motivacijskih tipova u rang poretku, a koji su poredani istim redoslijedom u obje skupine su: „hedonizam“, „postignuće“, „nezavisnost“, „dobrohotnost“ i „sigurnost“.

Za hijerarhijski rang poredak nizova 10 motivacijskih tipova vrijednosti izračunat je koeficijent korelacije (*Spearman rho*) između dvaju nizova, a koji je rezultat istraživanja motivacijskih vrijednosti provedenog na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Dobiveni Spearmanov koeficijent korelacije između nizova iznosi 0.94, što znači da je redoslijed rang poretka 10

motivacijskih tipova vrijednosti po njihovoj važnosti vrlo blizak, te da se ova dva uzorka ne razlikuju u poretku motivacijskih tipova vrijednosti.

U ovom istraživanju pokazalo se da nema razlike u hijerarhiji vrijednosti između ova dva uzorka. Uočene su razlike u stilu odgovaranja ispitanika budući da su srednjoškolci iz Skopja konzistentno davali više brožane procjene vrijednostima za razliku od srednjoškolaca iz Zagreba. Također, pokazalo se da je usmjeravajuće načelo u životu srednjoškolaca iz obje skupine „hedonizam“ čiji je cilj ugodna i zadovoljenje vlastitih želja kod mladih, ali koji isto tako može ukazivati i na nedostatak samopouzdanja. Drugo po redu usmjeravajuće načelo u životu je „postignuće“ čiji cilj je ostvarivanje osobnog uspjeha kroz iskazivanjem kompetencije u skladu s društvenim standardima u obje skupine. Dobivena ista usmjeravajuća načela u životu srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja „hedonizam“ i „postignuće“ mogu se pripisati dobi ispitanika i vremenu provođenja istraživanja. S obzirom, da smo istraživanje provodili krajem školske godine, kad oni ulažu veće napore za postizanjem što bolje završne ocjene te im predstoje pripreme za fakultet kao i napetosti zbog upisa na fakultet, mogli su utjecati na njihovu motivaciju. Zbog svih navedenih obaveza nemaju dovoljno slobodnog vremena za međusobno druženje i nemaju vremena za ostale aktivnosti, koje ih relaksiraju, što opravdava dobiveni poredak prvih dvaju vrijednosti, „hedonizam“ i „postignuće“. Poznata je činjenica, da mladi u dobi od 18 godina imaju jako izraženu potrebu za druženjem sa vršnjacima. Stoga se pretpostavlja da su navedeni razlozi pridonijeli vrednovanju motivacijskih tipova. Također, potrebno je napomenuti da ova dva ispitna uzorka nisu reprezentativna za populaciju mladih u Hrvatskoj i Makedoniji.

Prema dobivenim nalazima ne potvrđujemo hipotezu koja je izvedena na temelju prethodnih istraživanja (Ferić, 2002; Trajkova, 2000; str.103) provedeni u Zagrebu i Skopju, a koja su pokazala da postoje razlike u hijerarhiju vrijednosti između ova dva uzorka.

Ovako relativno dobro slaganje poredaka nizova vrijednosti 10 motivacijskih tipova srednjoškolaca iz Zagreba i iz Skopja može se objasniti s time što su sudionici iz Zagreba i iz Skopja sve do 1991. godine živjeli u zajedničkoj državi Jugoslaviji. Smatra se da su u zajedničkoj državi bile nametnute slične vrijednosti bilo namjerno ili nenamjerno te direktno ili indirektno (zakoni, norme, etika). Kako je bivša Jugoslavija kao država egzistirala relativno dugo (45 godina) to je bilo dovoljno da znatnije utječe na veći broj generacija tijekom njihovog

odrastanja i na formiranje njihovog sustava vrijednosti. Iz provedenog istraživanja nadalje je vidljivo da su presudan utjecaj na sudionike ispitivanja i na formiranje njihovih sustava vrijednosti imali roditelji budući su sami sudionici imali 18 godina u vrijeme istraživanja i živjeli su u zajedničkoj državi svega 2-3 godine. S druge strane, njihovi roditelji su rođeni i veći dio svog života proveli su u zajedničkoj državi, pa tako i u vrijeme svoje adolescencije koja je presudna za formiranje sustava vrijednosti. Potrebno je napomenuti, da nakon raspada Jugoslavije i osamostaljenja pojedinih bivših republika kao i društvene, ekonomske i političke promjene koje su se dogodile osamostaljivanjem nisu u dovoljnoj mjeri izmijenile način života i životne okolnosti, koje bi mogle potaknuti izmjenu i prilagođavanje vrijednosne strukture i prioriteta. Potrebno je više od deset godina kako bi došlo do promjene vrijednosnih struktura i prioriteta kod roditelja sudionika. Pretpostavlja se da iz tog razloga u ovom istraživanju nije vidljiv značajniji utjecaj različitih kultura i povijesti iz kojih potječu sudionici, a koja se sve više razvija u nastalim državama nakon osamostaljenja budući je u porastu nacionalna svijest. Rezultati istraživanja, također upućuju na pretpostavku da današnji naraštaji adolescenata sve su bliže univerzalnomojedinjenom poretku vrijednosti zbog velikog utjecaja iznimno brzog razvoja prometa ljudi, roba i informacija (Internet, TV, filmovi, glazba...) zatim utjecaja globalizacije, kao i pridruživanja Europskoj uniji (EU) (zakoni, norme, etika). Kako zemlje EU postavljaju kriterije prije ulaska u Uniju tako će zemlje koje joj se pridružuju morati s ulaskom prihvatiti određeni zajednički sustav vrijednosti, što znači da će se sadašnji sustav vrijednosti sve više približiti onom u zemljama EU. Nadalje, za današnje naraštaje može se reći da osim nacionalnih imaju i zajedničku globalnu-svjetsku kulturu, a ulaskom u EU stvarat će se i zajednička povijest Unije.

Iz dosadašnjih istraživanja poznato je da se vrijednosti usvajaju putem socijalizacije koja započinje u samom djetinjstvu, a razdoblje koje je ključno za njihovo strukturiranje vrijednosnog sustava je adolescencija. Na samom kraju adolescencije individualni sustav vrijednosti je stvoren te se smatra da kao takav ostaje relativno stabilan i trajan tijekom cijelog života. Najvažniju ulogu u prijenosu vrijednosti na djecu ima obitelj, najčešće su to roditelji, potom vršnjaci, životno iskustvo i društveno povijesne okolnosti u kojima se pojedinac kreće (Zanna i Rohan, 1996; Pennington, 1997). Iz svega navedenog može se zaključiti da su srednjoškolci iz obje skupine stekli odnosno formirali vrlo sličan sustav vrijednosti koji se ne razlikuje ni prema hijerarhijskom poretku.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti razlikuju li se hijerarhija vrijednosti i sustav vrijednosti srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja, a s obzirom na dosadašnje rezultate ranijih istraživanja.

1) Dobivene su statistički značajne razlike za 4 motivacijska tipa vrijednosti („moć“, „postignuće“, „konformizam“ i „hedonizam“) između srednjoškolaca IV-tih razreda općih gimnazija iz Zagreba i opće gimnazije iz Skopja. Međutim, uzrok ovako dobivenih statistički značajnih razlika između srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja može se pripisati utjecaju stila odgovaranja srednjoškolaca iz Skopja. Srednjoškolci iz Skopja konzistentno su davali više brojčane procjene vrijednostima motivacijskih tipova, a s time i socijalno poželjne odgovore, za razliku od srednjoškolaca iz Zagreba. Dobiveni Spearmanov koeficijent korelacije između nizova iznosi 0.94 što znači da je redoslijed rang poretka 10 motivacijskih tipova vrijednosti po njihovoj važnosti vrlo blizak, te da se ova dva uzorka ne razlikuju u poretku motivacijskih tipova vrijednosti. Također, pokazalo se da je usmjeravajuće načelo u životu srednjoškolaca iz obje skupine „hedonizam“ i „postignuće“.

2) Na prikupljenim podacima dobivenim iz istraživanja na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja provedena je faktorska analiza (analiza glavnih komponenata) s varimax rotacijom na 10 motivacijskih tipova vrijednosti, kojom su dobiveni sljedeći rezultati. Prvi faktor višeg reda definiran je motivacijskim tipovima vrijednosti (faktorima nižeg reda): „univerzalizam“, „dobrohotnost“, „tradicija“, „konformizam“ i „sigurnost“. Drugi faktor višeg reda definiran je motivacijskim tipovima (faktorima nižeg reda): „moć“, „postignuće“, „hedonizam“, „poticaj“ i „nezavisnost“ za uzorak srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja. Iz dobivenih faktora višeg reda, s pripadajućim motivacijskim tipovima, može se zaključiti da su srednjoškolci iz Zagreba i Skopja grupirali iste motivacijske tipove u 2 faktora višeg reda te da nema razlike u strukturi vrijednosnih sustava između srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja

Na temelju ovako dobivenih rezultata može se zaključiti da se srednjoškolci iz Zagreba i Skopja ne razlikuju u hijerarhiji i strukturi vrijednosnih sustava već samo u stilu odgovaranja. Provedeno istraživanje je stoga pokazalo da stil odgovaranja ispitanika može biti problem u međukulturalnim usporedbama vrijednosti, kako je to pokazao i sam Schwartz.

LITERATURA

- Allport, G. W., Vernon, P. E. i Lindzey, G. (1960). *A Study of Values*. Boston: Houghton Mifflin.
- Barnea, M. F. i Schwartz, S. H. (1998). Values and voting. *Political Psychology*, 19, 17-40.
- Bobinac, M, A. (2003). Mladi uoči trećeg milenija. *Revija za socijalnu politiku*, 1, 13.
- Braithwaite, V. A. (1994). Beyond Rocheach's equality-freedom model: Two dimensional values in a one dimensional world. *Journal of Social Issues*, 50, 67-94.
- Brim, O. G (1996). Socijalization through the life-cycle. U: O. Brim i S. Wheeler (ur.). *Socialization after childhood*. New York: Wiley.
- Eysenck, H. (1954). *The psychology of Politics*. London: Routledge-Kegan.
- Ferić, I. (2006). *Provjera stabilnosti vrijednosnih sustava: Ispitivanje utjecaja konteksta na hijerarhiju i strukturu vrijednosti*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Ferić, I. (2002). *Provjera postavki Schwartzove teorije univerzalnih sadržaja i strukture vrijednosti*. Magistarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Helkama, K., i Uutela, A. (1992). Value systems and political cognition. U: G. Breakwell (ur.). *The social psychology of political and economic cognition*, London: Academic Press.
- Ilišin, V. i Radin, F. (2002). *Mladi uoči trećeg milenija*. Institut za društvena istraživanja: Zagreb
- Inglehart, R. (1990). *Cultural Change in Advanced Industrial Societies*. Princenton, NJ: Princenton University Press.
- Janković, J. (1998). Vrednote u kontekstu obiteljskog sustava. *Revija za socijalnu politiku*, 1, 13-22.
- Newcomb, T., & Svehla, G. (1937). Intra-family relationships in attitudes. *Sociometry*, 1, 180-205.
- Pennington, D. C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Rohan, M. P., & Zanna, M. P.(1996). Value transmission in Families. The psychology of values. *The Ontario symposium*, Vol. 8, pp. 253 -276.

Rot, N. (1978). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Schwartz, S. H. (1996). Value Priorities and Behavior: Applying a Theory of Integrated Value Systems. U: C. Seligman, J. M. Olson i M. P. Zanna (ur.). *The Psychology of Values. The Ontario Symposium*, Vol. 8. pp. 1-24

Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45.

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 25, 1-65

Šverko, B., Ajduković, D., Hajnc, L., Kulenović, A., Prišlin, R. i Vizek-Vidović, V. (1980). *Psihosocijalni aspekti izbora obrazovanja i zanimanja*. Zagreb: Centar društvenih djelatnosti SSOH.

Trajkova, V. S. (2000). *Struktura na vrednosnite sistemi kaj različnite socijalni grupi vo Republika Makedonija*. Skopje: Studentski zbor.

PRILOZI

Tablica 5

Aritmetičke sredine i standardne devijacije za svaku pojedinačnu vrijednost od ukupno 56 specifičnih vrijednosti na uzorku učenika završnih razreda općih gimnazija iz Zagreba i Skopja

	Grupa ispitanika	N	M	SD
Q1_1 Jednakost(podjednake mogućnosti za sve)	1 Zagreb	145	4.97	1.66
	2 Skopje	173	4.67	1.66
Q1_2 Unutarnji sklad(duševni mir)	1 Zagreb	145	5.11	1.48
	2 Skopje	173	5.32	1.6
Q1_3 Društvena moć(kontrola nad drugima)	1 Zagreb	145	1.97	2.29
	2 Skopje	173	2.46	2.43
Q1_4 Zadovoljstvo(zadovoljenje želja)	1 Zagreb	145	5.01	1.44
	2 Skopje	173	4.98	1.45
Q1_5 Sloboda(sloboda misli i dijela)	1 Zagreb	145	5.71	1.19
	2 Skopje	173	5.28	1.65
Q1_6 Duhovni život(naglasak na duhovnom, a ne na materijalnom)	1 Zagreb	145	3.61	2.19
	2 Skopje	173	3.79	2.22
Q1_7 Osjećaj pripadnosti(osjećaj da je drugima stalo do mene)	1 Zagreb	145	4.95	1.58
	2 Skopje	173	4.55	1.89
Q1_8 Društveni poredak(stabilnost društva)	1 Zagreb	145	3.37	1.82
	2 Skopje	173	3.79	1.82
Q1_9 Uzbudljiv život(poticajna iskustva)	1 Zagreb	145	4.46	1.62
	2 Skopje	173	4.66	1.63
Q1_10 Smisao u životu(cilj u životu)	1 Zagreb	145	5.34	1.45
	2 Skopje	173	6.24	1.15
Q1_11 Pristojnost(uljudnost, lijepo ponašanje)	1 Zagreb	145	4.35	1.54
	2 Skopje	173	5.15	1.39
Q1_12 Bogatstvo(materijalna dobra, novac)	1 Zagreb	145	3.73	1.74
	2 Skopje	173	3.78	2.18
Q1_13 Nacionalna sigurnost(zaštita domovine od neprijatelja)	1 Zagreb	145	4.17	1.85
	2 Skopje	173	4.04	1.96
Q1_14 Samopoštovanje(osjećaj vlastite vrijednosti)	1 Zagreb	145	5.53	1.09
	2 Skopje	173	5.77	1.42
Q1_15 Uzvratanje usluga(izbjegavanje dugovanja)	1 Zagreb	145	4.13	1.65
	2 Skopje	173	4.25	2.02
Q1_16 Kreativnost(originalnost, mašta)	1 Zagreb	145	3.99	1.75
	2 Skopje	173	4.5	1.68

	Grupa ispitanika	N	M	SD
Q1_17 Mir u svijetu (svijet bez ratova i konflikata)	1 Zagreb	145	4.79	1.94
	2 Skopje	173	4.96	2.14
Q1_18 Poštivanje tradicije (čuvanje starih običaja)	1 Zagreb	145	3.04	1.91
	2 Skopje	173	3.72	2.17
Q1_19 Zrela ljubav (duboka emocionalna i duhovna intimnost)	1 Zagreb	145	5.16	1.45
	2 Skopje	173	4.92	1.95
Q1_20 Samodisciplina (suzdržavanje, otpornost prema iskušenju)	1 Zagreb	145	4.01	1.8
	2 Skopje	173	4.34	1.78
Q1_21 Privatni život (pravo na privatnost)	1 Zagreb	145	5.11	1.49
	2 Skopje	173	5.27	1.61
Q1_22 Obiteljska sigurnost (sigurnost bližnjih)	1 Zagreb	145	5.9	1.15
	2 Skopje	173	5.88	1.32
Q1_23 Društveni ugled (poštivanje, uvažavanje od strane drugih)	1 Zagreb	145	4.1	1.67
	2 Skopje	173	4.43	1.74
Q1_24 Jedinstvo s prirodom (uklapanje u prirodu)	1 Zagreb	145	2.17	2.02
	2 Skopje	173	2.91	2.19
Q1_25 Raznovrstan život (ispunjen novostima, promjenama)	1 Zagreb	145	4.19	1.6
	2 Skopje	173	4.84	1.65
Q1_26 Mudrost (zrelo shvaćanje života)	1 Zagreb	145	4.69	1.5
	2 Skopje	173	5.34	1.49
Q1_27 Autoritet (voditi druge ili zapovijedati drugima)	1 Zagreb	145	2.33	2.19
	2 Skopje	173	2.37	2.68
Q1_28 Iskreno prijateljstvo (bliski prijatelji koji me podržavaju)	1 Zagreb	145	5.95	0.97
	2 Skopje	173	6.18	1.03
Q1_29 Svijet lijepog (ljepota prirode i umjetnosti)	1 Zagreb	145	3.03	1.95
	2 Skopje	173	3.67	2.18
Q1_30 Društvena pravda (ispravljanje nepravde, briga za slabije)	1 Zagreb	145	4.7	1.57
	2 Skopje	173	4.23	2.18
Q2_31 Biti samostalan (oslanjati se na vlastite snage, samodostatan)	1 Zagreb	145	5.24	1.27
	2 Skopje	173	5.62	1.23
Q2_32 Biti umjeren (izbjegavati pretjerane osjećaje ili ponašanja)	1 Zagreb	145	3.64	1.87
	2 Skopje	173	3.9	1.9
Q2_33 Biti odan (vjeran prijateljima, ljudima koji me okružuju)	1 Zagreb	145	5.21	1.47
	2 Skopje	173	5.5	1.46
Q2_34 Biti ambiciozan (marljiv, težiti postignućima)	1 Zagreb	145	4.95	1.4
	2 Skopje	173	5.71	1.18
Q2_35 Biti tolerantan (tolerirati drugačije ideje i uvjerenja)	1 Zagreb	145	4.62	1.55
	2 Skopje	173	4.19	1.79
Q2_36 Biti ponizan (skroman, samozatajan)	1 Zagreb	145	2.12	2.07
	2 Skopje	173	2.14	2.18
Q2_37 Biti odvažan (pustolovan, spreman na rizik)	1 Zagreb	145	3.73	1.78
	2 Skopje	173	3.65	1.89

	Grupa ispitanika	N	M	SD
Q2_38 Čuvati okoliš (štititi prirodu)	1 Zagreb	145	3.68	1.87
	2 Skopje	173	3.71	1.93
Q2_39 Biti utjecajan (imati utjecaja na ljude i događaje)	1 Zagreb	145	3.14	1.99
	2 Skopje	173	3.49	2.27
Q2_40 Poštivati roditelje i starije (iskazivati poštovanje)	1 Zagreb	145	4.89	1.53
	2 Skopje	173	5.61	1.38
Q2_41 Izabirati vlastite ciljeve (donositi vlastite odluke)	1 Zagreb	145	5.54	1.1
	2 Skopje	173	5.83	1.23
Q2_42 Biti zdrav (ne biti bolestan-fizički ili psihički)	1 Zagreb	145	6.26	1.08
	2 Skopje	173	6.4	1
Q2_43 Biti sposoban (kompetentan, poduzetan, djelotvoran)	1 Zagreb	145	5.4	1.06
	2 Skopje	173	5.59	1.34
Q2_44 Prihvaćati svoj život (pomiriti se sa životnim prilikama)	1 Zagreb	145	4.28	1.99
	2 Skopje	173	3.76	2.33
Q2_45 Biti iskren (istinit, pošten)	1 Zagreb	145	5.27	1.39
	2 Skopje	173	5.14	1.79
Q2_46 Čuvati sliku o sebi u društvu (čuvati vlastiti ugled)	1 Zagreb	145	3.72	1.67
	2 Skopje	173	4.63	1.9
Q2_47 Biti poslušan (pokoran, ispunjavati dužnosti)	1 Zagreb	145	2.72	1.89
	2 Skopje	173	3	2.16
Q2_48 Biti inteligentan (logičan, misaon)	1 Zagreb	145	5.3	1.23
	2 Skopje	173	5.46	1.37
Q2_49 Biti uslužan (raditi za dobrobit drugih)	1 Zagreb	145	3.5	1.69
	2 Skopje	173	3.9	1.79
Q2_50 Uživati u životu (uživati u hrani, seksu, odmoru i sl.)	1 Zagreb	145	5.14	1.48
	2 Skopje	173	6.03	1.34
Q2_51 Biti pobožan (pridržavati se vjere)	1 Zagreb	145	3.12	2.52
	2 Skopje	173	3.49	2.57
Q2_52 Biti odgovoran (pouzdan na koga se može osloniti)	1 Zagreb	145	5.08	1.36
	2 Skopje	173	5.23	1.27
Q2_53 Biti znatiželjan (pokazivati zanimanje za sve, istraživati)	1 Zagreb	145	3.67	1.86
	2 Skopje	173	3.84	1.94
Q2_54 Biti spreman na praštanje (voljan opraštati drugima)	1 Zagreb	145	4.51	1.58
	2 Skopje	173	4.23	1.76
Q2_55 Biti uspješan (ostvarivati ciljeve)	1 Zagreb	145	5.41	1.33
	2 Skopje	173	6.05	1.17
Q2_56 Biti čist (uredan)	1 Zagreb	145	5.03	1.7
	2 Skopje	173	5.32	1.84

Tablica 6

Koeficijenti korelacija 10 motivacijskih tipova na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba

	MOĆ	POSTIG	HEDON	POTIC	NEZAV	UNIVER	DOBROH	TRADI	KONF	SIGUR
MOĆ	1.000	.637**	.348**	.400**	.183*	-.095	-.087	.014	.185*	.427**
POSTIGNUĆE	.637**	1.000	.377**	.501**	.463**	.138	.149	.076	.203*	.410**
HEDONIZAM	.348**	.377**	1.000	.329**	.227**	.049	-.130	-.284**	-.123	.193*
POTICAJ	.400**	.501**	.329**	1.000	.349**	.209*	.000	-.123	.059	.158
NEZAVISNOST	.183*	.463**	.227**	.349**	1.000	.483**	.388**	.080	.190*	.337**
UNIVERZALIZAM	-.095	.138	.049	.209*	.483**	1.000	.500**	.183*	.304**	.273**
DOBROHOTNOST	-.087	.149	-.130	.000	.388**	.500**	1.000	.531**	.557**	.397**
TRADICIJA	.014	.076	-.284**	-.123	.080	.183*	.531**	1.000	.638**	.335**
KONFORMNOST	.185*	.203*	-.123	.059	.190*	.304**	.557**	.638**	1.000	.494**
SIGURNOST	.427**	.410**	.193*	.158	.337**	.273**	.397**	.335**	.494**	1.000

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Tablica 7

Koeficijenti korelacija 10 motivacijskih tipova na uzorku srednjoškolaca iz Skopja

	MOĆ	POSTIG	HEDON	POTIC	NEZAV	UNIVER	DOBROH	TRADI	KONF	SIGUR
MOĆ	1.000	.458**	.378**	.064	.039	-.264**	-.103	-.078	-.049	.321**
POSTIGNUĆE	.458**	1.000	.335**	.270**	.425**	.131	.203**	.106	.157*	.432**
HEDONIZAM	.378**	.335**	1.000	.344**	.220**	.023	.137	.007	-.072	.226**
POTICAJ	.064	.270**	.344**	1.000	.403**	.338**	.220**	.109	.098	.250**
NEZAVISNOST	.039	.425**	.220**	.403**	1.000	.390**	.382**	.167*	.146	.270**
UNIVERZALIZAM	-.264**	.131	.023	.338**	.390**	1.000	.583**	.420**	.414**	.403**
DOBROHOTNOST	-.103	.203**	.137	.220**	.382**	.583**	1.000	.510**	.494**	.497**
TRADICIJA	-.078	.106	.007	.109	.167*	.420**	.510**	1.000	.574**	.513**
KONFORMNOST	-.049	.157*	-.072	.098	.146	.414**	.494**	.574**	1.000	.414**
SIGURNOST	.321**	.432**	.226**	.250**	.270**	.403**	.497**	.513**	.414**	1.000

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Tablica 8

Tablica varimax rotacije - vrijednosti karakterističnih korijena, postotak varijance i kumulativni postotak varijance za 2 ekstrahirane komponente za uzorak srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja

Faktor	ZAGREB			SKOPJE		
	Karakteristični korijen	Postotak varijance	Kumulativni postotak varijance	Karakteristični korijen	Postotak varijance	Kumulativni postotak varijance
1	2.93	2.93	31.043	3.10	31.04	31.04
2	2.93	2.93	54.641	2.36	23.60	54.64

Tablica 9

Matrica faktorske strukture nakon provedene varimax rotacije i faktorska opterećenja na 10 motivacijskih tipova vrijednosti na uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja (korelacije manje od .3 nisu navedene u tablici)

10 motivacijska tipa	ZAGREB		SKOPJE	
	Korelacije s rotiranim komponentama		Korelacije s rotiranim komponentama	
	1	2	1	2
Moć		0.75		0.72
Postignuće		0.82		0.77
Hedonizam		0.68		0.71
Poticaj		0.71		0.49
Nezavisnost	0.43	0.52	0.41	0.47
Univerzalizam	0.58		0.79	
Dobrohotnost	0.84		0.80	
Tradicija	0.77		0.76	
Konformizam	0.81		0.74	
Sigurnost	0.59	0.44	0.59	0.49

Tablica 10

Cronbach alfa koeficijent unutarnje konzistencije za pojedini motivacijski tip i broj čestica (specifičnih vrijednosti) koje tvore pojedini tip vrijednosti na cjelokupnom uzorku srednjoškolaca iz Zagreba i Skopja

MOTIVACIJSKI TIP	Cronbach alfa koeficijent	Broj čestica
Moć	0.69	5
Postignuće	0.60	6
Hedonizam	0.41	2
Poticaj	0.53	3
Nezavisnost	0.57	6
Univerzalizam	0.68	9
Dobrohotnost	0.72	9
Tradicija	0.46	5
Konformizam	0.57	4
Sigurnost	0.57	7